

International
Anatolian
Social Sciences
Journal

Uluslararası
Anadolu
Sosyal Bilimler
Dergisi

Yıl: 2019, Cilt: 3, Sayı: 2
e-ISSN: 2619-9475

KÜNYE

Editör: Doç. Dr. Yusuf ARSLAN

Editör Yrd.: Dr. Filiz ÇELİK

AKADEMİK DANIŞMA VE HAKEM KURULU

Prof. Dr. Özkan YILDIZ

Prof. Dr. İlknur ÖNER

Prof. Dr. Rüstem ERKAN

Prof. Dr. Armand VOLKAS (California Institute)

Prof. Dr. Tom CHESSMEN (Swansea University)

Prof. Dr. Şükrü ASLAN

Prof. Dr. Seçkin AYDIN

Doç. Dr. Murat Cem DEMİR

Doç. Dr. Naciye YILDIZ

Doç. Dr. Mustafa AKSOY

Doç. Dr. Abdullah Mesut AĞAR

Doç. Dr. Ahmet İLYAS

Doç. Dr. Fatih YAZICI

Doç. Dr. Halil İbrahim AYDIN

Dr. Tracey Maegusuku-Hewett (Swansea University)

Dr. Salwa El-Awa (Swansea University)

Dr. Kathryn Jones (Swansea University)

Dr. Jeff FARİS (University of South Wales)

Dr. Jeni WİLLİAMS (University of Wales)

Dr. Kyle ERİCKSON (University of Wales)

Dr. Mehmet YILDIRIM

Dr. Ebru ORAL

Dr. Gülreyhan ŞUTANRIKULU

Dr. Filiz ÇELİK

Dr. Zuhale KİLİNÇ

Dr. Murat ŞAHBUDAK

Yurtdışı Temsilcisi: Dr. Kyle ERİCKSON (University of Wales)

Dr. Filiz ÇELİK (İngiltere)

Yazışmalar için e-mail adresi: anadolusosyalbilimler@gmail.com

İÇİNDEKİLER

Makaleler

Merve ALICI, DEPREM UNSURU AÇISINDAN MOBİLYA KULLANIMININ İNCELENMESİ.....4-15

Daimi CENGİZ, EĞİN VE MERCAN VADİSİ GÜZERGAHINDAKİ TARİHİ KERVAN YOLU KESİTİNDE KÖROĞLU EFSANESİ.....16-26

Yusuf ARSLAN, SIRADANLAŞTIRILAN FELSEFE DERSLERİ, AŞIRILAŞTIRILAN DİN KÜLTÜRÜ VE AHLAK BİLGİSİ DERSLERİ KAYIP MI, KAZANIM MI? (2017-2018/2018-2019 Yılları Program Örnekleri).....27-42

Kapak Resmi: <http://www.egitimcininsesi.com/3018/Sosyal-bilimlerde-yukselen-meslekler-hangileri?> Adlı siteden alınmıştır.

DEPREM UNSURU AÇISINDAN MOBİLYA KULLANIMININ İNCELENMESİ

(Arş. Gör. Merve ALICI)

Özet

Depremler; yeryüzünün oluşumundan bu yana, sismik yönden aktif olan bölgelerde gerçekleşmiş; bazı durumlarda can ve mal kayıplarına sebep olmuştur. Depremleri önceden tahmin etmek veya başlayan bir depremin önüne geçmek mümkün değildir. Türkiye'nin deprem kuşağında yer alması, depreme karşı güvenli mekân tasarımını gerektirmez. Depremler sonucunda oluşan can ve mal kaybı ile yaralanmalar; yapısal faktörler ve yapısal olmayan faktörler olarak iki ana başlık altında incelenebilmektedir. Deprem sonrası yapılan çalışmalarda görüldüğü üzere, can ve mal kaybı ile yaralanmalar genel olarak yapısal faktörlerden kaynaklansa da; yapısal olmayan faktörlerin etkisi de azımsanamayacak ölçüdedir. Yapısal olmayan elemanlar olan mobilyalar üzerinde yapılacak basit düzenlemeler ile birçok kayıp önlenir. Depremlerin zararlarından korunmanın yolu, toplum olarak hazırlıklı ve donanımlı olmaktan geçmektedir. Deprem kuşağı üzerinde yaşayan insanlar, depremle yaşamayı öğrenmeli ve önlem almalıdır. Bu çalışmanın amacı; hemen her gün çeşitli şiddetlerdeki depremi yaşayan ve büyük depremlerin beklendiği Türkiye'de, bireysel olarak alınabilecek önlemlere dikkat çekilerek, toplumsal bilinci artırmaktır. Bu çalışmada, yapısal olmayan faktörlerden kaynaklı riskler ile deprem ve mobilya ilişkisi araştırılmış; deprem unsuru dikkate alınarak yapılan mobilya tasarım önerileri sunulmuştur.

Anahtar Sözcükler: Deprem, Yapısal Olmayan Deprem Tehlikesi, Mobilya, Mekân Tasarımı, Afet Yönetimi.

THE INVESTIGATION OF THE FURNITURE UTILIZATION IN TERMS OF EARTHQUAKE FACT

Abstract

Earthquakes had been caused loss of life and property in seismically active zones since the formation of the earth. It is not possible to predict an earthquake or to stop a started earthquake. Turkey's position in the earthquake zone requires safe spaces against earthquakes. Loss of life and property and injuries caused by earthquakes are generally examined within two main headlines: structural and non-structural factors. According to post-earthquake investigations, non-structural factors caused loss of life and property and injuries can't be underestimated. With simple arrangements on furniture, which are non-structural factors, many losses can be prevented. The way for the protection of earthquakes is being prepared and equipped as the community. People who live in an earthquake zone should learn to live with earthquakes and take precautions. The study aims to improve community awareness by pointing to individual precautions in Turkey, which encounters with earthquakes in various severities almost every day and expecting major earthquakes. In this study, the risks due to non-structural factors and earthquake-furniture relation were examined and furniture design suggestions by considering earthquake fact presented.

Keywords: *Earthquake, Non-structural Earthquake Risk, Furniture, Space Design, Disaster Management*

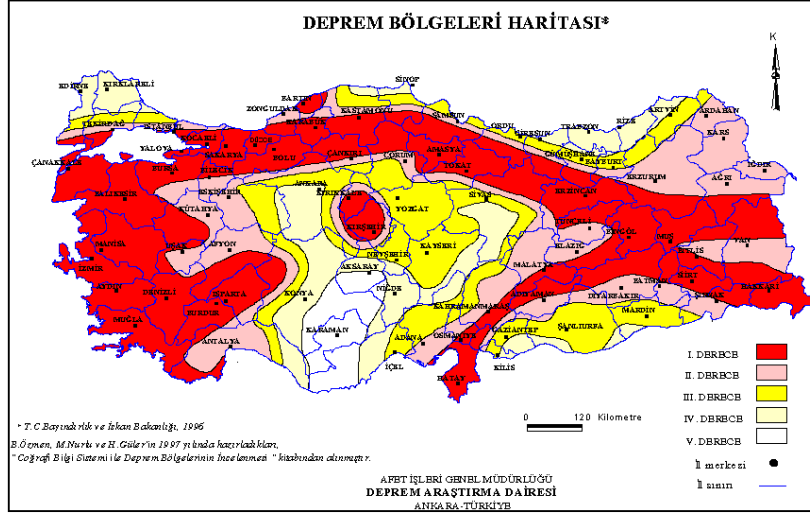
1. Giriş

Deprem, yer kabuğunda fay olarak adlandırılan kırıklar üzerinde biriken elastik deformasyon enerjisinin aniden boşalması sonucunda meydana gelen yer değiştirme hareketinin neden olduğu karmaşık elastik dalga hareketleridir. Deprem sonrasında statik ve dinamik olmak üzere iki tür deformasyon meydana gelir. Statik deformasyon, deprem sonrasında fayda meydana gelen kalıcı deformasyondur ve fayın atım miktarı kadardır. Dinamik deformasyon ise, fayın kırılması sırasında ses dalgaları olarak ortamda yayılan elastik dalga hareketidir. Statik deformasyona neden olan kuvvetin en fazla yüzde 10' u ortamda sismik dalgalara dönüşebilir. Deprem olayı, günümüzde üç aşama ile gösterilen ‘*elastik serbestlenme kuramı*’ ile açıklanmaktadır. Buna göre; gerilme birikiminin olmadığı sakin bir dönem, levha tektoniğine bağlı olarak bölgede gerilimin yavaş yavaş birikmesi ve fayın kırılması ile gerilme boşalması aşamalarını temsil eder. Üçüncü aşamadan sonra tekrar başa dönülür ve bu çevrim devam eder (Aytöre, 2005, s. 1252).

Depremler oluş nedenlerine göre değişik türlerde olabilir. Yukarıda anlatılan levhaların hareketi sonucu olan depremler genellikle tektonik depremler olarak nitelenir. Türkiye'de olan depremler de büyük çoğunlukla tektonik depremlerdir. İkinci tip depremler volkanik depremlerdir. Bunlar volkanların püskürmesi sonucu oluşurlar. Yerin derinliklerinde ergimiş maddenin yeryüzüne çıkışı sırasındaki fiziksel ve kimyasal olaylar sonucunda oluşan gazların yapmış oldukları patlamalarla bu tür depremlerin meydana geldiği bilinmektedir. Türkiye'de aktif yanardağ olmadığı için bu türde depremler olmamaktadır. Bir başka tür depremler de çöküntü depremlerdir. Bunlar yer altındaki boşlukların (mağara), kömür ocaklarında galerilerin, tuz ve jipsli arazilerde erime sonucu oluşan boşlukları tavan blokunun çökmesi ile oluşurlar. Hissedilme alanları yerel olup enerjileri azdır, fazla zarar getirmezler (URL-1).

Afet İşleri Genel Müdürlüğü'nce yapılan incelemelere göre, Türkiye toplam yüzölçümünün %96'sının (*Şekil 1*) ilk dört derecedeki deprem bölgelerinde yer aldığı ve toplam nüfusun %98'inin bu bölgelerde yaşamakta olduğu saptanmıştır. Nüfus artış hızına paralel olarak deprem tehlikesi altında yaşayan insanların sayısı her yıl artmaktadır (Özmen, Nurlu, & Güler, 1997, s. 1). Ülkemizde, son 58 yılda yaşanan depremlerde 58.202 kişi hayatını kaybetmiş; 122.096 kişi yaralanmış ve 411.465 bina yıkılmış veya ağır hasar gördüğü tespit edilmiştir.(Karamanoğlu & Ulay, 2017, s. 186).

Şekil 1: Deprem Bölgeleri Haritası

Kaynak:(URL-2)

Kaynaklarda deprem hasarları yapısal ve yapısal olmayan hasarlar olarak sınıflandırılır. Yapısal olmayan hasarlar, yapısal olmayan elemanları içermektedir. FEMA'ya (Federal Emergency Management Agency) göre yapısal olmayan elemanlar; mimari elemanlar, mekanik ve tesisat elemanları ile mobilya ve donanımları kapsamaktadır. Bu makalede, yapısal olmayan elemanların mobilya ve donanım bölümü ele alınacaktır. FEMA'ya göre yapısal olmayan elemanların içerdiği sofa, koltuk, sandalye, masa, yatak odası, şifonyerler, komodinler, dolaplar, dikey askılıklar, portmantolar, çekmece ve raflar, kitaplar, bilgisayar ve TV aparatları, dosya kabinleri, mutfak dolapları, beyaz eşya ve tezgâhlar, endüstriyel kimyasallar veya tehlikeli materyaller, müze sanat eserleri ve koleksiyonları ve benzeri tüm mobilya ve eşyalardan oluşmaktadır (İpek, 2015, s. 200).

Boğaziçi Üniversitesi Kandilli Rasathane ve Deprem Araştırma Enstitüsü'ne göre; 1999 yılında gerçekleşen İzmit depreminde yaralanmaların %50'si, ölümlerin %3'ü yapısal olmayan sebeplerden kaynaklanmıştır (Aytöre, 2005, s. 1256). Olası depremlere karşı can ve mal güvenliğimizi korumak için iç mekân düzenlemelerine yapılacak küçük müdahaleler, büyük önem taşımaktadır.

2. Çalışmanın Yöntemi

Makalenin kapsamında, deprem kavramı hakkında basılı kaynaklar ve çevrimiçi internet kaynaklarına başvurulmuş; yapısal olmayan riskler ve bu risklerin ortadan kaldırılması hususunda bu konuda daha önce yapılmış akademik çalışmalardan yararlanılmıştır. Elde edilen veriler ve bilgiler doğrultusunda, deprem faktörü göz önünde bulundurularak uygulanabilecek mobilya tasarım önerileri sunulmuş; büyük çoğunluğu deprem kuşağında yaşayan toplumumuzda bu konuda bir farkındalığın yaratılması beş bölümde yapılan değerlendirmelerle gerçekleştirilmeye çalışılmıştır. Bu yaklaşımla mobilya tasarımında deprem konusuyla ilgili

farkındalığının önemine malzeme kullanımı, ağırlık merkezi, bağlantı-kilit uygulamaları, doğru konumlandırma ve sabitleme başlıkları altındaki değerlendirmelerle dikkat çekilmeye çalışılmaktadır.

3. Mobilya Tasarımında Deprem Unsuru

Depremler yapıların hasar görmesine, hatta yıkılmasına sebep olabilir. Bunun yanı sıra; birçok depremde, yaşanan sarsıntının şiddetiyle mobilyaların devrilmesinden veya dağılmasından kaynaklanan can ve mal kayıpları yaşanmaktadır. Bu durum, donatı elemanlarının yanlış tasarlanması ya da kullanımından kaynaklanmaktadır. Uzun ve arkadaşlarına göre (2015, s. 184), yapısal olmayan elemanlar; boyutuna, ağırlığına, donanımına ve bulunduğu yere bağlı olarak, deprem esnasında yer değiştirebilir veya devrilebilir. Yüksekliği, genişliğinden veya derinliğinden 1,5 kat fazla olan eşyalar; üst kısmı alt kısmından daha ağır olan eşyalar; tekerlekli eşyalar; rafta sergilenen eşyalar da deprem anında risk grubundadır. Özellikle dolap üstleri ile tavan arasında kalan bölgeler ayrı bir depolama elemanı olarak da kullanılmakta; bu durum, mobilyanın ağırlık merkezini aşağıdan yukarıya doğru çekmekte ve dengenin bozulmasını sağlamaktadır (Aytöre, 2005, s. 1251).

Demirarslan (2005, s. 728), hemen her gün büyük ya da ufak çaplı sarsıntılar yaşayan Japonya’da yıkım ve ölümlerin az olduğunu, oluşan yaralanmaların ise mekân içindeki eşya ve donatıların devrilmesi sonucu oluştuğunu; ayrıca Japonya’da bu konuda önlemler alınmakta iken, Türkiye’de konut mekânı tasarımı ve inşasında dahi bilinçsiz yaklaşımlar gözlendiğini belirtmiştir.

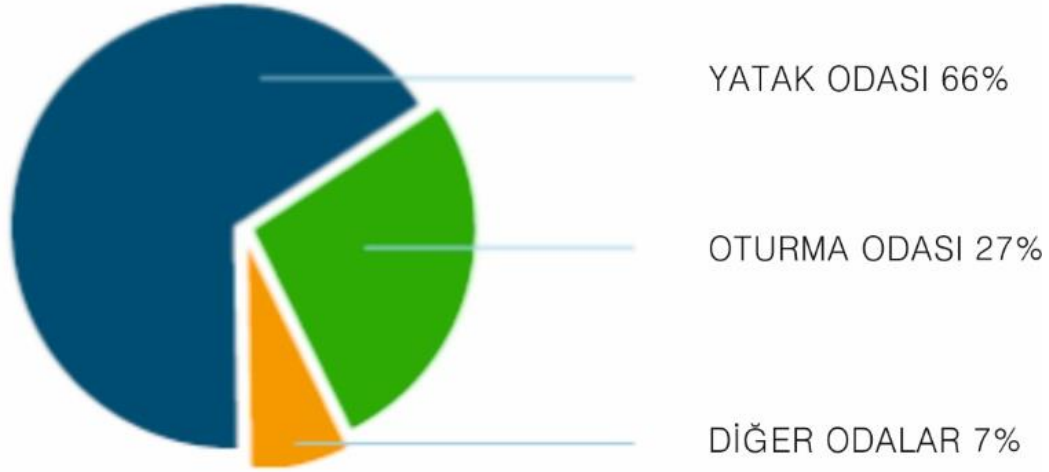
1999 İzmit depreminden sonra, hayatta kalanların yaşadığı maddi kayıpların %30’unu mobilya, beyaz eşya, elektronik cihazların ve diğer değerli eşyaların oluşturduğu tahmin edilmektedir (URL-3, 2015). Deprem sonrasında yapılan araştırmalarda; depremin gece saatlerinde gerçekleşmesinden dolayı, deprem sırasında kişilerin %66’sının yatak odasında, %27’sinin oturma odasında (*Şekil 2*) olduğu ve depremden çeşitli şekillerde etkilendikleri görülmüştür (Demirbaş, 2008, s. 69).

Türkiye’nin yanı sıra; Yeni Zelanda’nın başkenti Wellington’da ve Mexico City’ de yapılan araştırmalarda da, konutlarda eşya ve mobilyaların sabitlenmesinin ihmal edildiği tespit edilmiştir (Uzun, Perçin, & Küreli, 2015, s. 184).

Can ve mal kaybını en aza indirmek üzere, yük dolapları devrilmemesi için tavan yüksekliğinde tercih edilmeli, devrilme riski olan dolap, gardırop, kitaplık, büfe ve buzdolabı gibi yüksek eşyalar deprem güvenliğine uygun özel bağlama elemanları ile bulunduğu yere, doğru bir şekilde sabitlenmelidir. Dolap kapakları, özel güvenlik kilitleri ile devamlı kapalı konumunda tutulmalıdır (Aytöre, 2005, s. 1251). İç mekânların örgütlenme biçimi, geometrisi, duvar-tavan ve döşeme bitiş yüzeyi, aydınlatma elemanları, donatılar ve aksesuarların depreme karşı güvenli mekânlar oluşturmasında en önemli etkenlerden olduğu tespit edilmiştir (Ulay & Bekiroğlu, 2016, s. 45). Ayrıca mobilya sağlamlığında, malzeme seçiminin de önemi büyüktür. Bu doğrultuda; bu başlık altında, mobilya imalatında kullanılabilecek hafif, esnek,

darbe ve korozyon dayanımı yüksek, uzun ömürlü, kolay işlenebilir malzeme seçeneklerine de değinilmiştir.

Şekil 2: 1999 Kocaeli Depremi Sırasında Kişilerin Buldukları Mekân Oranları

Kaynak:(Demirbaş, 2008, s. 18)

Karamanoğlu ve Ulay'ın (2017, s. 190), Kastamonu ilinin Tosya ilçesi sakinleri ile yapmış olduğu ankete göre; katılımcıların %65'i olası bir deprem felaketine karşı alınabilecek önlemlere dair bilgi sahibi değildir. Katılımcıların %83'ünün eşya ve iç mekân düzenlemelerinde bir uzmandan yardım almadığı tespit edilmiş; %40'ı ise, olası bir depremde kaçışlarını engelleyecek eşyaların bulunduğunu beyan etmiştir. Ayrıca, katılımcıların %76'sının, eşya seçimlerinde depreme dayanıklılık özelliği aramadıkları belirlenmiştir.

Uzun ve arkadaşlarının (2015, s. 190), Simav ve Düzce'de yaşayan akademik ve idari 79 üniversite personeline uygulamış olduğu ankette; kullanıcıların yarıdan fazlası, konut bölümlerinde mobilyalar ve kapaklarının sabitlenmediğini belirtmiştir (Tablo 1).

Tablo 1: Anket katılımcılarının, konut bölümlerinde yer alan mobilya ve kapakların sabitlenme durumları

	Evet		Hayır		Toplam	
	f	%	f	%	f	%
Antre	34	43	45	57	79	100
Oturma Odası*	18	23.1	60	76.9	78	100
Salon	15	19	64	81	79	100
Yatak odası*	18	23.1	60	76.9	78	100
Çocuk odası**	20	36.3	35	63.63	55	100
Mutfak	18	22.8	61	77.2	79	100

*1kişi cevapsız

**24 kullanıcının çocuk odası yok

Kaynak:(Uzun, Perçin , & Küreli, 2015, s. 190)

3.1. Malzeme Kullanımı

Mekânlardaki yapısal olmayan unsurların büyük bir çoğunluğunu mobilyalar oluşturmaktadır. Mobilyaların depreme karşı dayanıklılıklarındaki en önemli kriterlerden biri malzeme seçimidir. Yaşam mekânlarında kullanılan mobilyaların işlev ve kapasitelerine uygun malzeme seçimi büyük önem taşımaktadır.

Devrilen mobilyaların sebep olduğu can kaybı ve yaralanmaların önüne geçmek için, depolama elemanı dışındaki mobilyalarda hafif, kırılması durumunda kesici parçalara ayrılmayacak malzemeler kullanılmalıdır. Bunun en güzel örneklerinden biri, bir deprem ülkesi olan Japonya'nın geleneksel konutlarında bulunan, mekânları birbirinde ayıran, ana malzemesi kâğıt olan "fusuma"¹dir (Demirarslan, 2016, s. 129).

Mobilya sektöründe gün geçtikçe artan hammadde ihtiyacı, alternatif endüstriyel ürünlerle ilgili araştırmalara sebebiyet vermektedir. Bu arayışlar doğrultusunda ürün çeşitliliği artmakta, farklı sorunlara yanıt veren malzemeler geliştirilmektedir. Bu malzemelerden bir tanesi olan petekli (honeycomb) kompozit panellerin; hafif olmaları, rutubete karşı dirençli, kolay taşınabilir ve geri dönüşümlü olmalarının yanında yeterli mekanik özellikler taşıması nedeniyle özellikle denizcilik sektöründe yatlarda, mobilya sektöründe ve birçok kullanım alanında dünyada yerini almış bulunmaktadır (Güler & Ulay, 2009, s. 79).

Petekli sandviç malzemelerin üretilmesinde alt ve üst kısımlarında alüminyum tabakanın yanı sıra kontrplak da kullanılabilir. Kompozit imalatında kullanılan Polypropylene petekli yapı, çok ince tabakaların şekillendirilmesi sonucu elde edilen hücrelerin birleştirilmesinden oluşmuştur. Doğal yapıları bal peteğine benzemekte olup, ara (core) malzeme olarak kullanılmaktadır. Petekli kompozit (sandviç) malzemelerin aynı kalınlıktaki kontrplaklara göre daha hafif ve kullanım yerine uygun direnç özellikleri göstermektedir.

En az iki farklı malzemenin makro seviyede (birbiri içerisinde çözünmeyecek şekilde) birleştirilmesiyle oluşturulan yeni malzemelere kompozit malzemeler denir. Amaç; bileşenlerde, malzeme tek başına iken mevcut olmayan bazı özelliklerin (hafiflik, dayanım esneklik, vb.) geliştirilmesi ve daha üstün bir malzeme bir araya getirilmesidir (URL-1). Arslan ve Kaman'a (2002, s. 114) göre, kompozit malzemelerin diğer malzemelere göre avantajları hafiflik, esneklik, değişik formlara kolay dönüşebilirlik, yüksek yorulma kabiliyeti, darbe ve korozyona dayanım, rutubete karşı direnç, kolay taşınabilirlik, uzun süre muhafaza edilebilirlik, sabit boyutları, geri dönüşebilirlik olarak sayılabilir. Bunun yanında kompozit malzemelerin kullanımını kısıtlayan bazı dezavantajları da mevcuttur. En önemli dezavantajlarından biri

¹ Fusuma: Geleneksel Japon konutunda hareketli oda bölücülere ve kapı panellerine verilen isim.

kompozit panel üretiminin yüksek maliyetli olması iken, diğerleri hasar görmüş kompozit yapıların onarımının daha zor olması, doğal ürün olmaması, hammaddenin pahalı olması gibi sıralanabilir (Güler & Ulay, 2009, s. 80).

Masif malzemelerin darbeye karşı dayanıklılıkları oldukça fazladır. Masif mobilyalar üretilirken kullanılacak çeşitli mobilya geçme yöntemleri ile dağılmaya karşı dayanımları da artırılabilir. Ayrıca masif dışındaki ahşap türevi malzemeler genellikle laminat, melamin, folyo, lake gibi malzemelerle kaplanmaktadır. Kaplama sırasında, kaplama malzemesi ile levha arasına tutkal sürülüp, belirli bir sıcaklıkta preslenerek tutkal ve ahşap türevi malzemenin içine işleyerek kemikleşir. Böylece, kullanılan malzemenin dayanımını artırır (Aytöre, 2005, s. 1257).

3.2. Ağırlık Merkezi

Aytöre'ye (2005, s. 1255) göre, yükseklik ölçülerinin artması, mobilyalarda ağırlık merkezini yukarılara çekmekte ve devrilme riskini artırmaktadır.

Genelde derinlikleri 30-70 cm arasında değişen mobilyalar, genişliklerine göre tek parça olmaları durumunda 100 cm'ye kadar genişleyebilmekte, yükseklikleri 220 cm'yi bulabilmektedir. Bununla birlikte, konutların geleneksel yaşam olanakları ele alındığında, genelde yer kısıtlılığında, yaşam biçiminden, gelir durumundan, alışkanlıklardan, geleneklerden vb. kaynaklanan sebeplerden, birimlerin içlerinin yanı sıra üzerlerinde de farklı depolama biçimleri karşımıza çıkar. Depolama birimlerinin dışında, üstlerine yapılan yanlış depolama (Şekil 3), ağırlık merkezinin yukarılara çekilmesine neden olmaktadır. Bu durum da devrilme riskini artıran etmenler arasındadır.

Şekil 3: Mobilyanın Ağırlık Merkezini Değiştiren Yanlış Depolama Şekli

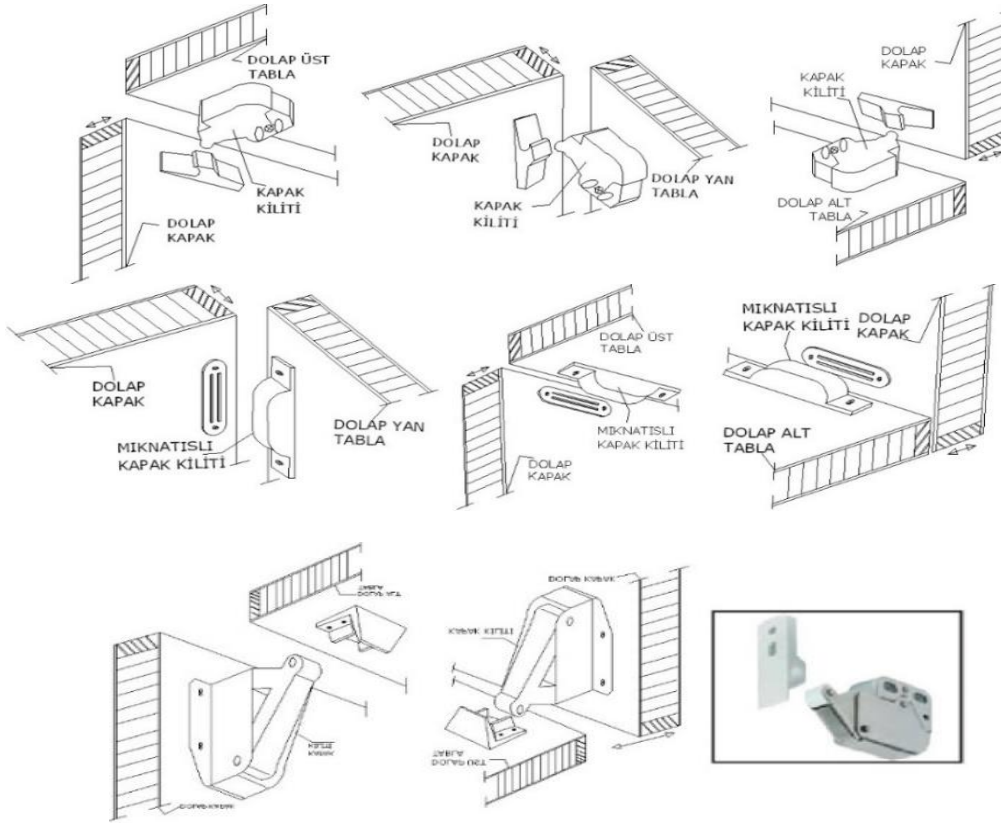
Kaynak:(Yazarın Kendi Arşivinden, 2018)

3.3. Bağlantı – Kilit Uygulamaları

Mobilyaların büyük sarsıntılar karşısında gösterdikleri dağılma eğilimi; kullanılan malzeme kadar bağlayıcı elemanlarla da ilişkilidir. Ana strüktürde kullanılan malzeme ne kadar sağlam olursa olsun, bağlayıcı malzeme ile uyum göstermiyorsa, o ürünün zamanla zarar görmesi kaçınılmazdır. Bağlayıcı elemanlar, çivi, vida, pim, çektirme gibi sabitleyici malzemeler olabileceği gibi; parça hareketli ise, menteşe, ray sistemleri kullanılmaktadır (Aytöre, 2005, s. 1257).

Depolama elemanlarında çekmece ve kapakların sarsıntı esnasında açılıp, içerisindekilerin etrafa saçılmaması için çeşitli kilit sistemleri geliştirilmiştir. AFAD'ın (Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı) (2011, s. 18) hazırlamış olduğu kitapçığa göre; içinde ağır eşyalar bulunan dolap kapaklarında mekanik kilit sistemleri, içinde hafif eşyalar bulunan dolap kapakları ve çekmecelerde bas-aç veya mıknatıs kilit gibi mobilya aksesuarları kullanılmalıdır (Şekil 4).

Şekil 4: Çeşitli Kapak ve Çekmece Sabitleme Elemanları

Kaynak:(Ulay, 2013, s. 621)

3.4. Doğru Konumlandırma

Sarsıntı sırasında malzeme ve bağlantı elemanının uyum ve niteliği, ağırlık merkezi kadar mobilyanın doğru konumlandırılması da önem taşımaktadır. Doğru

konumlandırılma ile mobilyaların devrilme riski en aza indirgenebilir; devrilme durumunda dahi can kaybı ve yaralanma riski azaltılabilir. Örneğin, 1999 Marmara Depremi'nde konut iç mekânlarında fay hattına paralel konumda olan mobilyaların devrildiği, dik duran mobilyaların devrilmediği tespit edilmiştir (Demirarslan, 1999, s. 36). Depolama birimleri, köşe modülü olarak; köşeleri dönecek ya da sırtı iki veya daha fazla duvara yaslanacak biçimde tasarlanarak devrilme riski azaltılabilir.

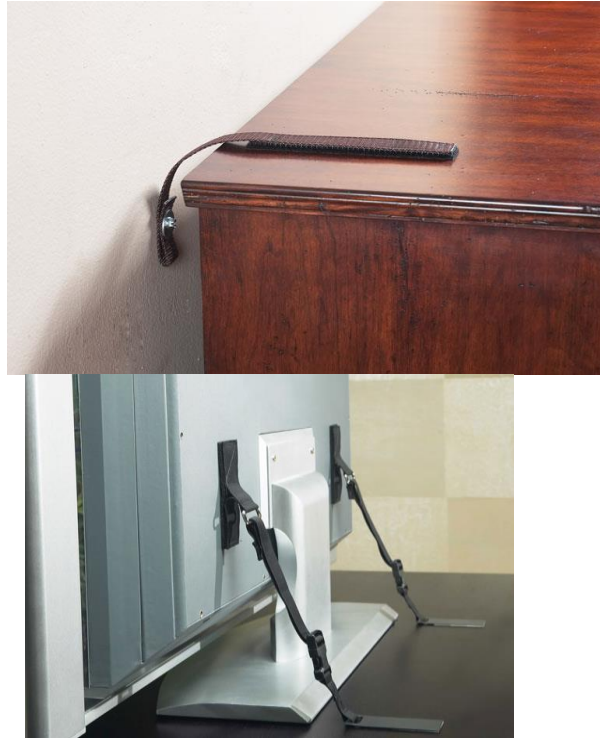
Bunun yanında, devrilme riskine karşı bir tedbir olarak, yüksek depolama birimleri, raflar, kapaksız depolama birimleri; uyku sırasında karşılaşılan bir sarsıntı ihtimaline karşı, oturma ve yatma birimleri üzerine devrilmeyecek mesafe ve eksende yerleştirilmelidir.

3.5. Sabitleme

Depremler sırasında mobilyalar devrilerek insanlara zarar verebilir veya kaçış yollarını tıkayabilir. Bunun önüne geçmek için mobilyaları ve üzerindeki objeleri sabitlemek gerekmektedir. Mobilya türlerine göre farklı sabitleme elemanları bulunmaktadır.

Duvar önüne konumlandırılan küçük mobilyalar olan şifonyer, komodin ve benzeri mobilyalar ile masaların üzerine yerleştirilen ve sarsıntı anında devrilme riski oldukça fazla olan monitör, televizyon gibi cihazlar dokuma kumaşlar ile buldukları yüzeye sabitlenebilir (Şekil5).

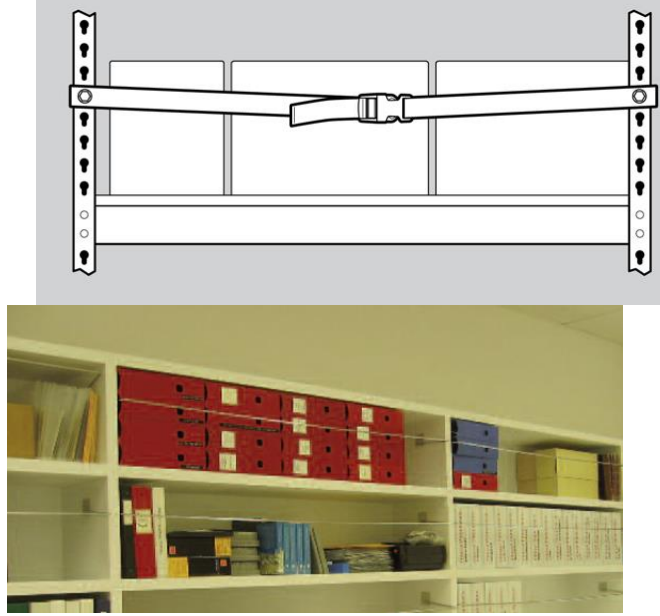
Şekil 5: Dokuma kumaşlar ile sabitlenmiş mobilyalar

Kaynak:(URL-5)

Mobilyaların yanı sıra, barındırdıkları eşyalar da yaralanma riski oluşturmaktadır. Özellikle kitaplıklar, içerdikleri fazla eşya sebebiyle büyük tehlike unsurudur. Eşyaların sarsıntı anında etrafa saçılmasını önlemek için, rafların önüne lastik kemer ve bar uygulamaları kullanılabilir (Şekil 6).

Şekil 6: Solda Raf Kemer, Sağda Raf Barı

Kaynak:(URL-5)

İç mekânlarda obje kullanımı; insanların yaşadıkları mekânı kişiselleştirme isteği sonucunda gerçekleşmektedir. Sarsıntı anında darbe veya kesiklerle insanları yaralayabilecek olan bu objeler, obje sabitleme mumu ile sabitlenmeli; aşırı kullanımından kaçınılmalıdır.

Büyük mobilyalar depolama hacmi ve kendi ağırlıkları ile özellikle hatalı kullanımda can güvenliğini tehlikeye sokmaktadır. Doğru konumlandırılması ve kapaklarının kilitlenmesinin yanında; bu mobilyalar duvara yaslanmalı ve metal L bağlantı elemanları ile sabitlenmelidir. Oldukça ağır mobilyalar olan beyaz eşyalar da bu şekilde sabitlenmelidir.

4. Sonuç ve Öneriler

Yapılan incelemeler sonucunda elde edilen bulgular doğrultusunda, deprem faktörü dikkate alınarak yapılan mobilya kullanım önerileri aşağıdaki gibi özetlenebilir:

- Çok işlevli mobilyalar tercih edilerek, fonksiyonu olmayan obje ve eşyalara yer verilmemelidir.
- Organik formlara sahip mobilyalar tercih edilmelidir.

- Kapaklı, çekmeceli mobilyaların sarsıntı sırasında içindeki eşyaların etrafa saçılıp yaralanmalarına sebep olmasını ve yolu tıkamasını engellemek için; özel bağlantı ve kilit elemanları kullanılmalıdır.

- Mobilyalar konumlandırılırken, deprem esnasında acil çıkışı sağlayacak rota düşünülmeli, rota üzerinde sabitlenmemiş, yolu tıkayacak mobilya bulundurulmamalıdır.

- Mobilya seçiminde, malzeme bilgisi dikkat edilmesi gereken bir etmendir. Devrilmesi durumunda zarar vermemesi için hafif; yapının zarar görmesi durumunda insanlara sığınacak alan yaratabilmesi için dayanımı yüksek malzemelerden yapılmış mobilyalar tercih edilmelidir. Kırılğan ve kesici malzemeler kullanılmamalıdır.

- Devrilme ihtimaline karşı, hafif malzemeden üretilmiş mobilyalar tercih edilmelidir.

- Ağırlık merkezi mümkün olduğunca zemine yakın tutulmaya çalışılmalıdır. Depolama esnasında, depolanacak eşyaların konumu, ağırlıkları göz önünde bulundurulurken seçilmelidir.

- Cam veya ayna bulduran eşya ve mobilyaların camları seçilirken, camların dayanıklılıkları göz önünde bulundurulmalıdır.

- Eşyalar mümkün olduğunca kilit mekanizması kullanılmış, kapaklı mobilyalar içinde muhafaza edilmelidir.

- Vazo, biblo ve benzeri cam ve türevi eşyalar; güvenlik mumu ile sabitlenmelidir.

- Raflarda depolanmış kitap, kutu, şişe ve benzeri eşyaların devrilmesini engellemek için obje tutucu lastik veya kemerler kullanılmalıdır.

KAYNAKÇA

AFAD. (2011). *Depreme Karşı Yapısal Olmayan Risklerin Azaltılması*. T.C. Başbakanlık Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı.

Arslan, N., & Kaman, M. O. (2002). Alüminyum, Kağıt ve Cam Elyaf Petek Yapılı Kompozitlerin Üretim Teknikleri ve Mekanik Özelliklerinin Araştırılması. *DEU Mühendislik Fakültesi Fen ve Mühendislik Dergisi*,4(3): 113-123.

Aytöre, S. (2005). Depolama ve Üretim Biçimleri Açısından Seri Üretilen Mobilyaların Deprem Karşısında İnsan Üzerindeki Etkileri. *Kocaeli Deprem Sempozyumu*,Ss:1251-1260. Kocaeli.

Demirarslan, D. (1999). *1999 Marmara Depremi Sonrası Bina Hasarlarının Tespiti Raporu*. Kocaeli Valiliği ile Kocaeli Üniversitesi Ortak Hasar Tespit Komisyonu Yayınlanmamış Raporu.

Demirarslan, D. (2005). Türk ve Japon Konut İç Mekanlarında Depremsellik Açısından Konut ve Eşya Kullanım Alışkanlıklarının İrdelenmesi. *Kocaeli Deprem Sempozyumu*,Ss:728-737. Kocaeli.

- Demirarslan, D. (2016). The Investigation of the Housing Stock in Turkey and Japan According to the Non-Structural Seismic Risks. *Artvin Çoruh Üniversitesi Doğal Afetler ve Çevre Dergisi*,2(2): 121-129.
- Demirbaş, Ç. (2008). Deprem Bölgesi Konutları İçin İç Mekanların Güvenlik Analizi ve Çözüm Önerileri. Karadeniz Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, İç Mimarlık Anabilim Dalı.
- Güler, C., & Ulay, G. (2009). Petekli (Honeycomb) Kompozit Levhalar. *Mobilya Dekorasyon Dergisi*, 78-92.
- İpek, C. (2015). Deprem Etkisi Altındaki Yapısal Olmayan Sistemlerin İncelenmesi. *Kocaeli Deprem Sempozyumu*, Ss: 187-199. Kocaeli.
- Karamanoğlu, M., & Ulay, G. (2017). Deprem Riski Yüksek Bölgelerde İç Mekan Düzenlemelerinin İncelenmesi (Tosya Örneği). *Kastamonu Üniversitesi Orman Fakültesi Dergisi*,Cilt(sayı):186-193.
- Özmen, B., Nurlu, M., & Güler, H. (1997). *Coğrafi Bilgi Sistemi ile Deprem Bölgelerinin İncelenmesi* . Bayındırlık ve İskan Bakanlığı, Afet İşleri Genel Müdürlüğü. Bayındırlık ve İskan Bakanlığı.
- Ulay, G. (2013). Depreme Karşı İç Mekan Donatılarındaki Çözümlemeler. *II. Ulusal Mobilya Kongresi*, Ss: 618-627. Denizli.
- Ulay, G., & Bekiroğlu, M. S. (2016). Deprem Faktörünün Mobilya Kullanımı Üzerine Etkisinin İncelenmesi. *Yüzüncü Yıl Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Dergisi*,21(1): 43-54.
- Uzun, O., Perçin , O., & Küreli, İ. (2015). Mobilya ve İç Mekanlarda Deprem Hazırlıklarının Belirlenmesi (Simav ve Düzce Örneği). *Kastamonu Üniversitesi Orman Fakültesi*, Cilt(sayı):183-196.
- URL-1. (tarih yok). "Depremle İlgili Teknik Bilgiler"<http://www.koeri.boun.edu.tr/sismo/Personel/comoglu/depremedir/index.htm#KONU9>. (Erişim Tarihi: Nisan 25, 2019)
- URL-2. (tarih yok). "Deprem Bölgeleri Haritası"<http://www.deprem.gov.tr/tr/kategori/deprem-bolgeleri-haritasi-28841>. (Erişim Tarihi:Kasım 12, 2017)
- URL-3. (2015)."Yapısal Olmayan Tehlikelerin Azaltılması"<http://www.koeri.boun.edu.tr/aheb/yota.asp>.(Erişim Tarihi:Nisan 3, 2019)
- URL-4. (tarih yok). "Kompozit Malzemelerle İlgili Genel Bilgiler"http://kisi.deu.edu.tr/mehmet.zor/composite%20materials/2-Genel_bilgiler.pdf (Erişim Tarihi:Şubat 27, 2019)
- URL-5. (tarih yok). "Güvenlik Sistemleri"<http://www.parkzon.com.tr/deprem/urunler.aspx> (Erişim Tarihi: Mart 17, 2019)

EĞİN VE MERCAN VADİSİ GÜZERGAHINDAKİ TARİHİ KERVAN YOLU KESİTİNDE KÖROĞLU EFSANESİ

(Dr. Daimi CENGİZ)

ÖZET

Kervan ve ticaret yolları, pratik fonksiyonları yanında, gelecek nesillere edebiyat, tarih, sanat tarihi, arkeoloji ve folklor alanlarında da miras bırakırlar. Eğin'den gelip Mercan Vadisi'nden geçerek Erzincan-Şebinkarahisar-Giresun hattından Karadeniz'e açılan tarihi kervan yolunun Eğin-Mercan kesitinde, Köroğlu efsanesine dair kişi ve mekân isimleriyle oyun ve musiki numuneleri, halk anlatılarında ve arşiv belgelerinde yer almaktadır.

Bölgede yaptığımız alan araştırmalarında elde ettiğimiz bilgiler dahilinde Köroğlu Efsanesinin destan kollarından birinin ya da birine dair varyantın da Eğin-Mercan Vadisi'ndeki tarihi kervan yolu güzergâhında oluştuğunu düşünmekteyiz. Söz konusu efsane hakkında daha kapsamlı bilgi elde etmek için araştırmacılar ve akademik kurumlar, eldeki bilgileri veri olarak daha kapsamlı alan ve arşiv araştırmaları yapabilirler.

Bu güzergâhta yer alan izlek, köprü, kule, kale, mezarlık ve diğer tarihi yıkıntılar efsaneyi ilgilendirdiği kadar arkeoloji, tarih ve sanat tarihi bilim alanlarını da ilgilendirmektedir. Folklor ve tarihi buluntular ayrıca bölgenin bilinen tabiat turizmüne kültürel katkı da sağlayacaktır.

Anahtar kelimeler: Köroğlu, Destan, Eğin ve Mercan Vadisi

THE LEGEND OF KÖROĞLU ON THE SECTION OF HISTORICAL CARAVAN ROAD IN EFFECT AND MERCAN VALLEY ROUTE

ABSTRACT

Caravan and trade routes, besides their practical functions, leave a heritage in the fields of literature, history, art history, archaeology and folklore as well to the future generations. In the Eğin-Mercan section of the historical caravan route that starts from Eğin, goes through the Mercan Valley and reaches the Black Sea through the Erzincan - Şebinkarahisar - Giresun line, personal and place names as well as samples of folk dances and music that are related to the legend of Köroğlu are present in popular narrative and archival documents.

On the basis of our findings from our field research in the region, we think that one line of the Köroğlu Legend or a variant of that line, has also been formed along the historical caravan route in the Eğin-Mercan Valley. On the basis of the existing formation, researcher and academic institutions can make more comprehensive field and archive research in order to obtain further information on the legend. Paths, bridges, towers, castles, cemeteries and other historical ruins along this route are interesting and related to the legend as well as to such fields of study as archaeology, history and art history. Folkloric and historical findings will also make a cultural contribution to the known nature tourism of the region.

Keywords: Köroğlu, Legend, Eğin, Mercan Valley

Giriş

Köroğlu hakkında yapılmış araştırmalarda 16. yüzyılda yaşamış bir Celali reisi ve şair olarak kabul görür². Osmanlı döneminde reayayı temsilen 1581 yılında ortaya çıkan bu celali başı, zulme karşı yoksulun simgesi olur (Akdağ, 1995: 228). Türkiye ve Türkiye dışı Türk boylarında, Fars, Ermeni, Tacik, Gürcü ve Kürtler arasında yaygın Köroğlu destan kolları ve hikâyelerine rastlanılmaktadır (Boratav,1995: 55, 57). Halk anlatılarında ve yazılı kaynaklarda, Bey tarafından gözüne mil çekilip cezalandırılan seyis babasının öcünü almak için dağa çıkan Köroğlu, yanına aldığı koçaklar ile yol kesen, kervan soyan eşkıya, zorbalara (ağa, bey, hükümdar) karşı çıkan halk kahramanı, sefere çıkan Koçyiğit gibi sıfatlarla anılır (Boratav, 1931: 28,30,40, 49,255).

Efsane kahramanı Köroğlu, “Köroğlu Destan Kolları“ adı altında anlatılar ve tasnif edilmiş el yazmaları mevcuttur. Köroğlu, Gürcistan’da Kitab-ı Celali Köroğlu adlı yazmada 28 kol olarak anlatılır (Aliyeva, 1990:20). Köroğlu Destan Kolları genellikle ilgili kolun destan kahramanı etrafında tasnif edilmiştir. Köroğlu hakkında farklı dillerde yazılmış ciddi bir külliyat vardır. Köroğlu bibliyografyası adı altında ulusal ve uluslararası dillerde 623 çalışma tespit edilmiştir (Aca, 2014: 2). Köroğlu’na dair uluslararası külliyat “Uluslararası Köroğlu Enstitüsü” kurma arayışlarını ve çabalarını da tetiklemiştir (İmamverdiyev, 2013: 46, 47).

Köroğlu anlatıları ve yaratıları genellikle destan, hikâye, türkü ve halk oyunu formatında aktarılmıştır. Bilim alanımızla alakalı olması nedeniyle özellikle Koçaklama, Yiğitleme, Cengi, Deyişme, Güzelleme, Köroğlu Oyunu, Pehlivan Oyunu vb. adı altında çok sayıda müzikal eserin icra edildiğini biliyoruz (Erkan, 2012: 156-276).

Köroğlu anlatılarının bir kısmı ile Dersim ve yakın çevresinde de karşılaşmaktadır. Bu çevre Eğin’den gelip Ovacık (Pulur) İlçesinin Mercan Vadisi’nden geçen tarihi kervan yolu güzergâhıdır.

Köroğlu efsanesinde, ‘Köroğlu-Kırat’ ikilemi, efsanenin değişmez ikilisidir. Adı geçen efsane Dersim’de yörenin kılam³ icracıları ve hikâye anlatıcıları tarafından Kırmancı/Zazaca ve Türkçe dillerindeki Köroğlu’nun Cengi ve Kırat (Cenge Koroğlü u Ostoré Qırı) idi. Bunlar hikâye formatında anlatılırdı. Yer yer ilave edilen Türkçe ve Zazaca beyitler, destanın hikâye boyutu ile icra edildiğinin kanıtı olmalı. O anlatım ve icralarda belleğimizde kalan Zazaca ve Türkçe bir kaç mısrayı örnek olarak vermek gerekiyor:

²Köroğlu hakkında yapılmış olan çalışmalarını detaylı olarak okumak için bkz. Nejat BİRDOĞAN, “Köroğlu: Bir Toplumsal Direnişin Destanı”, Kaynak Yayınları, 1996, İstanbul.

³Dersim’de halk ozanlarının söylediği ezgilerekılam denir.

Zazaca mısralar:

“Haylemê Koroğli’yo vano: Heyi heyi!

Phoştia Ostorê Qiri’ra kowu dano têpeyi

Köroğlü’nun narasıdır “Hey hey!” diyerek

Kırat’ın gücüyle dağları ardında bırakarak.

.....

Koroğli vano: Hay waxhayi! Hay wax hayi!

Tıfong icat biyo, katora destê şuwane mal u gayi.

Köroğlü diyor: Ey vah ey! Ey vah ey!

Tüfek icat oldu, çobanın eline düştü.

Türkçe mısralar ise şu şekildedir:

Delikli demir çıktı mertlik bozuldu

Eğri kılıç kında paslanmalıdır”.

Aşık icraları ve hikâye anlatımları dışında bölgede onca yıl alan araştırması yapmamıza rağmen Köroğlü-Kırat’a dair oyuna henüz rastlayamadık. Araştırmalarımızda referans aldığımız tek örnek, 1970’lerde Tunceli İl merkezinde düzenlenen bayram törenlerinde Suranlı zabıta memuru Hıdır Suroğlü’nun tek başına nara atıp, at gibi kişneyerek, oynadığı Köroğlü-Kırat oyunu sahnesidir.

Köroğlü Efsanesi anlatımının geçtiği Eğin ve Ovacık-Mercan bölgeleri hakkında vereceğimiz tarihi ve coğrafi bilgi, efsaneyi daha da anlaşılır kılacaktır.

1986-88 yılları arasında “Eğin Halk Oyunları Giysileri” konulu araştırma için Eğin’de bulunduğumuzda, Eğin ve çevresinin demografik yapısı ve coğrafyasını gözlemlene imkânımız oldu ve bu efsaneye dair yörede yeni bilgiler edindik. Ayrıca İstanbul’da ikamet eden Eğinlilerden de 1982-83 yıllarında önemli derlemeler yapmıştık.

Eğin’i 1830 yılında gezip gören Alman yazar Moltke (Moltke, 1969:246-247) bu kenti “Asya’nın en güzel şehri” olarak tarif eder. Eğin, 1848’de bir nahiyesi, 29 mahallesi ve 34 köyü olan bir kazadır. Abdulkadir Gül “19. yy Eğin Esnaf Teşkilatı Üzerine Bazı Tespitler“ adlı çalışmasının “Eğin Esnaf Teşkilatı Üzerine Tespitler“ bölümünde, 1845-46 yıllarında Eğin’de 41 esnaf kolunda 990 dükkân ve 2371 çalışanın bulunduğunu yazmaktadır(Gül, 2010: 208). Kazada o dönem Müslüman, Ermeni, Rum ve Yahudi nüfus mevcuttur. Müslüman ve Gayrimüslim nüfus yarı yarıyadır.

Kuşkusuz 1980'lerde Eğin, 1845'lerin kervan ticareti atmosferini yaşamıyordu artık. Fırat Nehri kıyısında, yemyeşil bağ ve bahçeler içinde, dağların eteğine kurulu Eğin İlçesi'nin işlemeli ahşap evlerini ve taş döşeli sokaklarını görmek, eski kervan yolunun bölgeye kazandırdıklarını anımsamak, tarihi ve söz konusu efsaneyi anımsamak anlamında önemlidir. Tarihi Eğin, Karadeniz'den, Giresun ve Şebinkarahisar üzerinden gelen kervan yolunun Erzincan sonrası uğradığı menzil ve farklı kervanların buluşma noktasıydı.

Eğin (Kemaliye), Ermenilerin de eski yerleşkesi olup, Ermeni kaynaklarına göre Agn (Kaynak) anlamına gelir. Cumhuriyet döneminde isim değişikliğiyle Kemaliye adını almıştır. Orta asırlarda buradan geçen tarihi kervan yolu ve ekime elverişli olmayan arazisi, Eğinlileri gurbet ellere sürüklemişti. Eğinlilere atıfta bulunan bir söz vardır: "İki ayağı topal bir Eğinli, bir ayağı ile Hindistan'a diğer ayağı ile Çin'e kadar ulaşmış". Ekonomik nedenler ve kervancılık Eğinlileri İstanbul'a da sürüklemişti. Osmanlı'ya et ve odun kethüdalığı yapan Eğinliler, bugün İstanbul'da kasaplık ve odun-kömür işletmeciliği dalında hala başat rol oynamaktadırlar. Eğinliler doğuştan gurbetçidir. Bu nedenle Eğin, gurbet ve sıla hasretine dair hüznün ilmik-ilmik dokunduğu gurbet havaları ve manilerle de anılır.

Kervan yolu güzergâhı üzerinde yer alan Ovacık ve Mercan Vadisi hakkındaki tarihi bilgiler söz konusu efsaneyi anlamamıza yardımcı olacaktır. Ovacık, 1514 Çaldıran Muharebesi sonrası 1515'te Yurtluk-Ocaklık statüsü ile Osmanlı idari yapısına eklenen Çemişgezek Sancağına dahil edilir (Gündoğdu-Genç,2013:23) Ovacık hakkındaki eski tarihi bilgi 16. yy'a aittir. Ovacık, Çemişgezek'in nahiyesi konumundadır. Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi'nden hareketle Ovacık'ın 18. yy'ın ikinci yarısına kadar bu statüsünü koruduğunu biliyoruz (VGMA, Def. No:240: 59).

1848 yılında Hozat merkezli Dersim Sancağının kazası olur. Şemsettin Sami'ye göre Ovacık 1889 da 75 köyü ve 14.000 ahalisi olan bir kazadır. (Sami, Hicri 1306:1108). Bölgeyi 1900 öncesi gezen Ermeni Antranik ise 35-40 köyü ile Ovacık ahalisinin Kızılbaş olduğunu yazar (Antranik, 2012: 111).

1926-1936 yılları arasında Elazığ'a bağlı olan Ovacık, Tunceli İl Yıllığı yayınına göre 1936 da Kalan kasabasına bağlanır. Ovacık ilçe merkezi Zeranik'ten Pulur'a taşınır (TİY,2012: 165).

Munzur sıradağlarının yarımaya gibi çevrelediği Ovacık, aynı adı taşıyan Desta Pulur'un (Ovacık Ovası) tam ortasındadır ve Munzur ve Mercan çayları kavşağı arasında kalır. Munzur Dağı ve Munzur Çayı efsanelerinin merkezinde yer alır. Şeyh Hasan (Şexsenu) Aşiret kollarının yerleşik olduğu bölge, Batı Dersim'e dahildir.

Mercan Vadisi de Köroğlu Efsanesi, Kral Kızı Efsanesi ve Kervan Yolu söylencesi ile bu efsaneler diyarına ayrı bir zenginlik katar.

Köroğlu-Kırat oyununa dair araştırmalarımız, 1982 yılında karşılaştığımız halk bilgisi olan Ovacık (Pulur) ilçesi Büyükköy'lü (Dewa Pile) Hüseyin Ağa'nın anlatımları ile başladı.

Hüseyin Ağa; Koçgirili şair Alişer'in Ehl-i Beyt ve Dersim'e dair deyişlerinden söz ettikten sonra, Eğin-Havaçor Gediğinden gelip Mercan Vadisini geçip Sini Gediğini aşan tarihi kervan yolu güzergâhındaki Köroğlu Efsanesini şöyle anlatmıştı: "Köroğlu, Havaçor Gediğinde oturup Mercan Vadisi kervan yolunda sık sık haramilerce soyulan kervan yolunu kollar. Tehlike anında uçan Kırat'ını şaha kaldırıp Mercan-Haramiler Deresi mevkiine inerek haramilerle cenge tutuşur, haramileri dağıtır ve kervana yol verir. Haramiler dağılır, Munzur Dağı'na ve Kırk Merdiven'e doğru çekilirler. Bu bölgede Köroğlu ve Kırat adına oynanan bir de oyun vardır."

Eğin Barasor-Başbağlar Köyü'nde söz konusu Kervan Yolu'na dair iki rivayet anlatılır ki bu rivayetlerin ikincisi Mercan Vadisi anlatılarından farklıdır. Mustafa Bey bu rivayeti şöyle anlatırdı: "Aksakallılarımızdan duyduğuma göre Havaçor Gediğinden Mercan Vadisini gözleyen Köroğlu, Kırat'ına binip kartal donunda uçuyormuş. Mercan Vadisi'nden gelen-giden kervanları Haramiler Deresi kavşağında soyan Haramilere karşı savaşıyormuş. Havaçor'un her iki yakasında (Eğin-Mercan) kervanı koruyormuş. Yine atalarımızdan duyduğuma göre Kervan Yolu'nu işlemez hale getiren Dersimli haramilere karşı Bezirgânbaşı bir tuzak hazırlar. Yazın sıcak günlerinde zehirlediği mayhoş Gümüşhane elmalarından sepetler hazırlayıp her devenin yükü üstüne yerleştirir. Mercan Vadisinin Haramiler Deresi kavşağında kervanı soymaya çalışan Haramiler mayhoş elmaları görünce hemen yemeye başlarlar ve kervan yükünü çözüp ganimeti paylaşmaya başlayınca hepsi zehirlenip yere yığılırlar. Bezirgânbaşı amacına ulaşır. Çözülen yüklerini tekrar develere yükleyerek yoluna koyulur.

Haramilerin bu tarz ölümü sonrası Mercan Vadisi bir süre kervan geçişine kapanır. Geçiş daha da riskli hal aldığından, Eğinlilerin kervancılığı ve Mercan Vadisi'nin kuzeye doğru tek ticari geçiş yolu olması nedeniyle çözüm aranır. Devletin o yıllarda Dersim'de otoritesi yoktur. Haramilerin beklenmedik toplu ölümleri aşiret toplumu olan Dersim'de infial yaratır. Kervancılık yapan, kervan ticaretinden geçinen Eğinliler bu sorunu, aşiretler üstünde etkisi olan seyit kökenli Ocakzadelere başvurarak ve geçiş başına haramilere vergi vermeyi kabul ederek çözerler.

Soygunlar kesintiye uğrar; kervan yolu işlemeye devam eder. Yıllar sonra Bezirgânbaşı tekrar vergi vermediğinden haramiler yine azar ve kervanları soymaya başlarlar. Deve yüklerini bir-bir yoklayıp yere yıkarlar. Sıra son deve yüküne geldiğinde kervancıya soru sorarlar:

"-Harami: Dengin (yükün) nedir Kervancı?"

"-Kervancı: Dengim Kitab-ı Kelam-ı Hak'tır."

"-Harami: Kim yazmış bu Kelam-ı Hak'ı?"

-Kervancı: *Pir-i Fani.*

-Harami: *Pir-i Fani nerededir?*

-Kervancı: *Horasan diyarında.*

-Harami: *Pir-i Fani'yi bu dağlarda bilirdik, Horasan'a mı gitmiş?*

-Kervancı: *Bu dağlarda olduğu gibi O her yerde vardır.*

-Harami: *Kime götürüyorsun bu ilmu irfan dengini?*

-Kervancı: *Pirin Urumeli'ndeki ümmetine.*

-Harami: *Öyleyse yolun açık olsun. Var git yoluna”* der ve kervan böylece yol alır.

Anlatıya göre haramiler ile kervancılar arasındaki bu diyalog sonrası kervan yol alır. Anlatıdaki 'Kelam-ı Hak' gerekçesi haramileri aldatma amaçlı mıdır yoksa Dersimlilerin Pir, Kelam-ı Hak, Pir-i Fani ve Horasan gibi sözcüklere yükledikleri batını mana düşünüldüğünde haramilerin yol vermeleri bu mana alemine saygıdan mıdır bilemiyoruz. Ama yöre itikadı nedeniyle efsaneye batını itikadı motifinin eklendiğini görüyoruz.

Dersim'e civar Şer'iyye Sicillerinde “Özellikle Dersim ve Akçadağ eşkıyaları bölgede kervanlara saldırıp çapul yaparak yolların güvenliğini tehdit etmişlerdir“ ibaresine sıkça rastlanılmaktadır (Gül: 2010). Gül'e göre 1856-1904 yılları arasında bölgede onarım ve ıslah edilen yol şebekeleri şöyledir: 1. Erzincan-Dersim-Harpur yolu, 2. Erzincan-Mercan Boğazı-Dersim ile Erzincan-Hozat-Harpur yolu (Gül, 2010: 119). Bu onarılan yolun bir hissesi eski kervan yolu olmalı. Yazar, Erzincan-Harpur yolunun askeri amaçlı onarıldığını da belirtmektedir. Bu tarihi belgeler de söylencedeki kervan yolu ve ona dair anlatımın bir kısmını doğrulamaktadır.

Köroğlu efsanesinin Ovacık-Mercan Vadisi anlatımının bir versiyonunu da daha detaylı olarak Ana Gıran'dan derleme imkânımız oldu: Ana Gıran, Hüseyin Ağa'nın aktardıklarına benzer anlatıma ek olarak efsanenin bazı mekânlarından şöyle söz etmiştir: “Mercan Vadisi'nde Haramiler Deresi ve Kral Kızı Mezarı vardır. Vadinin bitiminde yukarıda Köroğlu Mağarası, Zini Gediği vardır. Zini Gediği civarında kilise ya da han kalıntıları da vardır. Orda Köroğlu'nun koçağı Ayvaz'ın Tarlası bulunuyor. Köroğlu-Kırat Oyununu Hıdır Suroğlu tek başına atlı kılığına girerek ve nara atarak oynardı. Duyduğuma göre Köroğlu Zini Gediğinden kanatlanan Kırat'ın sırtında uçarak Mercan'ın Haramiler Deresine varır. Haramileri dağıtır ve kervana yol vermiştir”.

2001 yılında Mercan Vadisi Şahverdi Köyü'nden Murtaza Gündoğdu ise bu efsaneye ve yöreye dair şu ek bilgileri vermiştir: “Molla Aliler yanındaki Pir Mentеш'i Mercan Vadisi nedeniyle istimlak ettiler. Molla Aliler sonrasındaki Hemız/ya da

Hamzık'da "Hews" denilen mezarlıklar vardır. Yörede yaşayan kralın kızı ölünce bu Hewse gömülür. Yol boyu 300 metre aralıkla iki beyaz taş vardır. Kız bu arada gömülmüş. Mercan Vadisi ve bölgesi ya da Mercan Dağları'nın adı bu kızdandır. İlk Hews Baba Mansurluların Mezarlığı, ikinci Hews de Hızır Dede Mezarlığı'dır. Şahverdi Köyü altındaki Cibolar adlı mevkide iki kale (kule/derbent) var. Taştan örme kaleden 40 merdiven Mercan Suyu'na iniyormuş. Rivayete göre burada dev yaşamış. O nedenle tünel kapatılmış. Zini Gediği altında Ayvaz Tarlası vardır. Ayvaz'ın Tarlasında oyma kapılı taş vardır. İki patika yolunun birleştiği bu mevkide, tünel şeklinde bir katırın yükü taşıdığı ebatta Köroğlu Mağarası vardır. Ayvaz ve Köroğlu, Havaçor Gediği'nden Kervanın gelişini görüyorlar. Kervancılar kartalın vadide inip-kalktığını görünce "tehlike yoktur" deyip yol alırlarmış. Zini Gediği'nde Kürt Çeşmesi (Hiniye Kurdi) vardır. Ayrıca bu gedikte han kalıntısı ve 3-5 tane de mezar vardır. Buradan Erzincan Ovası görünüyor. Bu mevkide Bizans paraları gördüm. Gizik/Çizik paralar, uzun altın... Aynı bölgeye yakın 1938 yılında yapılan toplu katliam yeri de bulunmaktadır. Kemikler toplu halde hala orada gömülü".

Munzur Vadisi-Kınıku Mezrası'ndan Uzun Ali lakaplı kaynak kişi de Köroğlu'na dair şu bilgiyi aktarmıştı: "Köroğlu kartal donunda Zini Gediği üzerinden göze görünmesi ile Havaçor Gediği'nde kaybolması bir olurmuş. Köroğlu'nun sırtında olduğu at kartal kanatlı imiş ve uçarmış".

Bir diğer kaynak da Mercan Bölgesi'nin Demê Asuru ezbetinden Ali Rıza Ovalı olup şu tamamlayıcı bilgileri vermişti: "Molla Aliler sonrası Hemzik denilen mevkide, Hews alanında Mercan Çayı kıyısında Mercan adlı kız gömülüdür. Şahverdi Köyü altında karşılıklı iki kale (kule/derbent) yıkıntısı mevcuttur. 150 metrelik bir sualtı kale geçişleri vardır. Zini Gediği altında Ayvaz Tarlası ve tarlanın üst kısmında da 2-2,5 metre uzunluğunda Ayvaz'ın mezarı vardır".

Ovalı, Ovacıklı Hüseyin Kılıç'tan şu aktarmayı da yapar: "Köroğlu oyununu Hıdır Suroğlu Hüseyin Duman'ın zurnası eşliğinde oynuyordu. Tek kişilik "koçaklama" olup bıçakla caka satılarak oynanan oyundur. Koçaklama oyunu "Ben bir Köroğlu'yum dağda gezerim" dizesi ile başlardı. Khalık Uşağı (Eğri Kavak) Köyü'nden Seyitağa Şaşar (Seyd ağae Xıdi) de Köroğlu Hikâyesi'ni Kırmanski/Zazaca dilinde anlatır ve ezgili kısmını Türkçe icra ederdi".

Merxo Köyünden Musa Güray'dan aktarımda bulunan Mehmet Gülmez de hikâyeye şu katkıda bulunur: "Mercan'dan geçip Erzincan-Erzurum'a doğru yol alan Köroğlu ve Ayvaz, Mercan Dağı'nın Zini Gediği yakınlarında çadırını kurarlar. Ayvaz Tarlası bu konaklamadan kalmaz. Yörenin ileri geleni çadırı ziyaret eder. Köroğlu'nun kendilerine zarar vereceği kaygısı ile dolaylı olarak Köroğlu'na şu uyarıda bulunur: Her şeyimizi, itikat ve kişiliğimizi şu kutsal Munzur Çayı ve Munzur Dağından aldık. Dosta dost düşmana düşmanız. Bu dağların kılavuz kartalları başka türdür. Hiç benzemez diğer yöre kartallarına. Havalanması ve kanat açması bile başkadır. Havadan bıraktıkları dışkıları bile kayalarda bembeyaz, çarşaf çarşaf leke bırakır. Birgün köyün ileri gelenleri bir yayık yoğurdu hizmetkârlarına verip Mercan

Dağın başına çıkarırlar. Derler ki, diğer gençler köyün ve dağın karşı tarafında ateş yakıp duman çıkardıklarında siz yayık yağurdunu kayalardan aşağı atın. Yayık atılınca yoğurt kayalara sıçrar. Bu görüntü, o esnada çadıra giden Köroğlu'nun dikkatini oraya çeker. Çadırdaki kişiler: 'İşte bizim kartallarımızın dışkısı bile böyle çarşaf çarşaftır' der. Bunun üzerine Köroğlu: "Biz Munzur'un insanını biliriz. Onların asalet ve duruşları tıpkı o kartallar gibidir" deyip elveda eder.

Kartal donlu Kırat sırtındaki Köroğlu, Köroğlu-Kırat Oyunu, Köroğlu Mağarası, Ayvaz'ın Tarlası, Ayvaz'ın Mezarı, Haramiler Deresi, Derbent/Gözetleme kulesi, Mercan Kız'ın (Heqqi, 2003: 40) Mezarı, Kervan Yolu gibi yer ve kişi isimleri bu anlatıda yer aldı. Bu ibareler Köroğlu Destan Kollarının çeşitli varyantlarında mevcuttur. Bizim üzerinde durduğumuz konu: Bu efsane donelerinin olduğu Eğin-Mercan Kervan Yolu hattında efsaneyi bütünleyen edebiyat, musiki ve oyun üçlüsünden hafızalarda geriye kalanları ortaya çıkarmaktır. Acaba efsanenin bu kalıntıları, kaybolmuş olan ayrı bir Köroğlu Destan Kolu varlığına mı yoksa bilinen bir kolun varyantına mı işaretler? Geniş anlatımın bize kalan kalıntıları hangi döneme aittir ve yerel bağlantıları ne derecede gerçekçidir?

Köroğlu üzerine araştırması olan Nejat Birdoğan: "Bu bezirgânlar ile savaş, ayrı bir kol olarak da geçiyor....bezirgânlar Köroğlu'nun karşısına sık sık çıkan motiftir" diyor. Köroğlu, Köroğlu Destan Kollarında sosyal eşkıya rolünde olup husumet güttüğü han, paşa ve beylerin kervanlarını soyar ve haraç namıyla bildiğimiz ama esasen bir gümrük vergisi alır (Birdoğan, 1996: 61, 235). Ama Mercan Vadisi söylencesinde ise kervan soyan ve bac alan Haramilere karşı kervan kollayan rolündedir. Köroğlu'nun bezirgân ile savaşı ayrı bir destan kolu ise, Mercan Vadisinde kervan kollayan mücadelesi de ayrı bir kol anlatımı için ipucu verebilir. Ancak daha fazla derleme ve bilgiye ihtiyacımız vardır. Orta Asya, Kafkasya, İran, Irak Kürdistan'ı, Anadolu ve Balkan halklarının folklorunda Köroğlu mitine ve destanına rastlıyoruz. Ama bu coğrafyalarda her halk kendi kimliğine, medeniyet seviyesine ve ihtiyacına göre Köroğlu'na gömlek biçmiştir.

Bu bilgilerle, daha önce (1981 sonrası) yaptığımız alan çalışmaları doğrultusunda belirlediğimiz kaynak kişilere başvurarak 2002 yılı yazında altı gün boyunca Mercan, Munzur ve Pülümür Vadilerinde inceleme yaptık. Bu vadilerde barajların yapılması halinde suya gömülecek kutsal inanç mekânlarını, son yüzyıla ait kıyım yerlerini, tarihi eser kalıntılarını ve bu yerlere dair söylenceleri, göç sonrası kaybolacak etnografik ve folklorik malzemeye dair tanıklıkları, görüntülü olarak kayıt altına almaya çalıştık.

Pülümür ve Munzur Vadilerinde çekim işini tamamladıktan sonra Mercan Vadisi'ne yöneldik. Mercan Vadisi şu nedenlerle ilgimizi çekiyordu: Vadinin başlangıcında master plandaki Akyayık Barajı yerini, tarihi kervan yolunun izliğini ve Köroğlu Efsanesinde geçen mekânları görmek ve Mercan Vadisinde inşası biten Mercan Hidroelektrik Santrali'nin çevreye vereceği ekolojik ve kültürel kaybı yerinde tespit edip kayıt altına almaktı.

Mercan, Munzur sıradağlarına doğru uzanan takriben 18 km'lik vadidir. Ovacık İlçe merkezine 10 km. kala Munzur Çayı ile buluşur. Vadinin Molla Aliler Köyünden itibaren inşa edilen Mercan Hidroelektrik Santrali su kanalının ve hafriyatının tabii dokuya verdiği hasar, tarihi eserleri ve mekânları yerinde görüntülemekle ise başladık. Molla Aliler'den bize eşlik eden Hıdır Bey evvela Erzincan'a göç eden Baba Mansur Ocağı mensuplarına ait ve hazine avcılarınca tahrip edilmiş olan koç mezar başlıklarının hikâyesini anlattı. Tarihi Kırk Merdiven basamaklarından Mercan Vadisine inen Haramiler Deresini, Köroğlu Mağarasını, Kral Kızı Mezarını, kervan yolu güzergâhını ve onun yıkılmış gözetleme ve güvenlik kulelerini, Şahverdi Köyü altındaki Derviş Cemallı Hızır Dede mezarlığının öyküsünü anlatmıştır. Mezarlığın fes başlıklı taş mezar stellerini de görüntülemiş olduk. Hıdır Bey, Mercan Vadisinin son daralan kanyon kısmına vardığımızda, ancak uzaktan Zini Gediğindeki Ayvazın Tarlasını, Köroğlu Mağarasını, yıkık kilise ya da hanı ve de Zini Gediğindeki toplu kıyım yerini tarif ederek anlattı. Böylece yasak mıntıkadaki Köroğlu Efsanesinin mekânlarını ve kervan yolunu daha detaylı ve yerinde görme ve kayıt altına alma imkânına kavuştuk.⁴

Eğnililer de zaman zaman bu yolu kullanıp Mercan, Erzincan-Refahiye, Şebinkarahisar (Birdoğan, 1996: 44,263) üzerinden Giresun'a ulaşır ve oradan da vapurla İstanbul'a giderlerdi. Mercan Boğazı/Gediği'ne tarihi vesikalarda Mercan Derbenti de denir.

Eğin-Mercan Vadisi Kervan Yolu güzergâhına dair söylenceler ve tarihi belgelere yansımış olaylar kanaatimizce iki safhada oluşmuştur. Köroğlu söylencesi 16.yy sonrası ortaya çıkan söylence olmalı. Yazar A. Haydar Avcı'ya göre (Avcı, 1994: 93, 113); Osmanlı Muhimme Defterlerinde Köroğlu hakkında 1560 sonrası 19 padişah fermanı vardır. Bu fermanlar 1603 yılından sonra kesintiye uğramaktadır. Muhtemelen Celali Başbuğu Köroğlu ya İran coğrafyasına geçti ya da ölümü sonrası bu fermanlar kesintiye uğradı. Şer'iyye Sicillerine geçmiş soygun, haraç alımı gibi olaylar ise 19. yy'a aittir.

Bu efsane ve Kervan Yolu'na dair anlatımlar Eğin'de Türkçe ve Ovacık'ta ise Türkçe ve Zazaca dillerinde anlatılır. Köroğlu söylenceleri ve destan kollarında mekân ve kişiler dışında hikâyeye dair koçaklamalar, oyunlar, maniler vardır. Tekrarlamak gerekirse, Eğin-Mercan Vadisi hattında söylence, mekân ve kişiler olmasına rağmen hikâyeye dair koçaklama ve maniye henüz rastlayamadık. Bilinen Köroğlu-Kırat oyununun yaşayan icracısına da hala rastlayamadık. Umarız bu konuda daha derinlikli araştırmalar yapılır.

⁴ Erzincan ve Ovacık bölgesindeki kervan yolu hattı civarında yer yer kadına "evin Köroğlusu" deyiimi kullanılır. Bunun yöredeki söylence ile ilgisinin olup olmadığını tespit edemedik.

SONUÇ:

Köroğlu anlatıları ve yaratıları genellikle destan, hikâye, türkü ve halk oyunu formatında aktarılmıştır. Köroğlu anlatılarının bir kısmı ile Tunceli ve yakın çevresinde de karşılaşılmaktadır. Bu çevre Eğin'den gelip Ovacık (Pulur) İlçesinin Mercan Vadisi'nden geçen tarihi kervan yolu güzergâhıdır.

Eğin-Mercan Vadisi kervan yolu güzergâhında yaptığımız alan çalışması ve yararlandığımız yazılı kaynaklarından hareketle, söz konusu yol güzergâhında Köroğlu destan kollarından biri ya da birine dair versiyonun maddi ve kültürel izleğine rastlanıldığını söyleyebiliriz. Bu bölgedeki anlatılarda dikkat çeken ve diğer destan kollarından ayrılan husus ise Köroğlu'nun yol kesen, haraç alan harami olmaktan ziyade, eşkıya veya haramilere karşı kervanları koruyan bir rolde olmasıdır. Tespit ettiğimiz efsanenin doneleri temel alınarak bölgede acilen sözlü kaynaklara başvurmak gerekmektedir. Ayrıca Osmanlı arşivlerinde konuya dair ve boşlukları tamamlayacak arşiv belgelerine de ihtiyaç duyulmaktadır. Bu çalışmaların başarıyla neticelenmesi yörenin sosyo-kültürel tarihine ve doğa ve folklor turizmine de katkı yapacaktır. Bu konuda başta Munzur Üniversitesi, yanı sıra yakın bölgelerdeki diğer üniversitelere görev düşmektedir.

KAYNAKLAR

1-SÖZLÜ KAYNAKLAR:

Ali Rıza Ovalı (55 yaşında), Ovacık-Lertik yöresinden, Almanya'da mukim. görüşme 2001.

Ana Girane/Emre (85 yaşında), Ovacık-Pardi Köyü, Derleme yeri ve tarihi: Almanya-Aachen Şehri-1993

Hüseyin Ağa (80 yaşında), Ovacık-Büyükköy/Dewa Pile, görüşme 1982, İstanbul,

Hıdır Bey (75 yaşında), Ovacık Molla Aliler Köyü, görüşme 2002,

Mehmet Gülmez (70 yaşında), Tunceli-Mirik Köyü, görüşme yer ve tarihi: 2019, Almanya,

Mustafa Bey (75 yaşında), Eğin-Başbağlar, görüşme yeri ve tarihi İstanbul-Edirnekapı-1982-1983

Murtaza Gündoğdu (60 yaşında), Ovacık-Şahverdi Köyü, görüşme yeri ve tarihi: Almanya-Rodalffel-2001

Uzun Ali (55 yaşında), Ovacık-Kınıku Mezrası, görüşme yeri ve tarihi: Almanya-Slingen-2001

2.YAZILI KAYNAKLAR

ACA, Mustafa (2014), Köroğlu Üzerine Bir Bibliografya Denemesi, www.mustafaaca.com

AKDAĞ, Mustafa (1995), Türk Halkının Dirlik ve Düzenlik Kavgası-Celali İsyanları, Cem Yayınevi, İstanbul

Antranik (2012), Dersim Seyahatnamesi, Çeviren: Payline Tomasyan, Aras Yayıncılık, İstanbul,

ALİYEVA, Dilara (1990), Köroğlu'nun Yeni Elyazması Nüshası, Türk Dünyası Araştırmaları, Sayı 68, İstanbul,

BIRDOĞAN, Nejat (1996), Köroğlu, Kaynak Yayınları, İstanbul,

BORATAV, P. Naili (1995), Türk Halk Edebiyatı, Gerçek Yayınevi, İstanbul,

ERKAN, Serdar (2012), Anadolu Sahası Köroğlu Anlatılarında Tema ve Ezgi Meseleleri, Doktora Tezi, HÜ. TD. Ed. Anabilim Dalı, Türk Halkbilim Dalı,

GÜL, Abdülkadir (2010a), 19. yy Eğin Esnaf Teşkilatı Üzerine Bazı Tespitler, HÜ. Türkiye Araştırmaları Dergisi, Sayı 12, Ankara,

GÜL, Abdülkadir (2010b), Osmanlı Dönemi Erzincan Kazası Ulaşım ve Haberleşme, History Studies, Volume 3/1, 201, s.113-129.

GÜNDOĞDU, Cihangir-GENÇ, Vural (2013), Dersim'de Osmanlı Siyaseti, İzale-i Vahşet Tashihi İtikat ve Tasfiyeyi Ezhan 1880- 1913, Kitap Yayınevi, İstanbul,

HEQQI, Behruz (2003), Köroğlu-Tarixi-Mifolojik Gerçekler, Nurlan, Bakü,

İMAMVEDİYEV, İmam (2013), Türk Dünyasında Köroğlu Havaları, Türk Yurdu Dergisi, C. 33, Sayı: 309, İstanbul,

MOLTKE, H.V(1969), Türkiye Mektupları, Çev: H. Örs, İstanbul, Remzi Kitabevi.

SAMİ, Şemsettin (Hicri 1308), Kamus-u Alam, C.2, Mihran Matbaası, İstanbul,

Tunceli İ Yıllığı (2012).

**SIRADANLAŞTIRILAN FELSEFE DERSLERİ, AŞIRILAŞTIRILAN DİN
KÜLTÜRÜ VE AHLAK BİLGİSİ DERSLERİ KAYIP MI, KAZANIM MI?
(2017-2018/2018-2019 Yılları Program Örnekleri)**

(Doç. Dr. Yusuf ARSLAN)*

ÖZET

Türkiye’de felsefe derslerinin önemli olduğu eskiden beri söylenegedir. Fakat yapılan uygulamalara bakıldığında bunun tam tersi bir durum karşımıza çıkar. AK Parti döneminde felsefe derslerinin bazen müfredattan çıkartıldığı, bazen seçmeli ders olduğu, bazen de ders saatinin azaltıldığı görülmüştür. Buna karşın söz konusu dönemlerde din dersi sayısının aşırılaştırıldığı görülür. Birbirine zıt bu sıradanlaştırma-aşırılaştırma çabasının temelinde Türkiye’de “dindar bir nesil yetiştirmek” görüşünün olduğu bilinmektedir.

Bu makalede, söze konu görüşün 2017-2018/2018-2019 yılları felsefe ile din kültürü ve ahlak bilgisi ders programlarındaki durumu incelenmiştir. “Kuşkuculuk” konusu baz alınarak, programlar arasında karşılaştırmalı bir analiz yapılmıştır. Buna göre, felsefe derslerinin sıradanlaştırıldığı, din derslerinin aşırılaştırıldığı, yanı sıra her iki derste de kuşkuculuk konusunun tamamıyla dışlandığı görülmüş ve anlaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Kuşkuculuk, Phyrhonizm, Felsefe, Felsefe ve Din Dersleri.

**BANALIZED PHILOSOPHY COURSES, EXTREMELED RELIGIOUS
CULTURE AND ETHICS COURSES LOST OR EARNINGS?
(Program examples for the years 2017-2018 / 2018-2019)**

ABSTRACT

Since the former is said to be important in philosophy courses in Turkey. However, when we look at the applications, we see the opposite situation. During the AK Party period, it was observed that philosophy courses were sometimes removed from the curriculum, they were sometimes optional and also sometimes hours were reduced. On the other hand, it is seen that the number of religious courses is exaggerated in these periods. On the basis of these banalize and exaggerate efforts opposite to each other in Turkey, it is known that there is an opinion of “educating a devout generation”.

In this article, it was examined the situation in the curriculum of philosophy, religious culture and ethics knowledge for the years 2017-2018/2018-2019 of aforementioned opinion. Based on the “skepticism”, a comparative analysis was conducted between philosophy and religion course programs. According to this, it was seen and understood that philosophy courses were banalized, religion courses were exaggerated and both courses skepticism was completely excluded.

Keywords: Skepticism, Phyrhonism, Philosophy, Philosophy and Religion Courses.

* Batman Üniversitesi. Psikoloji bölümü. dryusufarslan@gmail.com

1. GİRİŞ

Felsefe nedir? sorusuna kestirme bir yanıt vermek zordur; çünkü felsefenin tek bir tanımı yoktur. Bazı düşünörlere göre felsefenin tanımı yapılamaz. Fakat yinede felsefe denilince akla ilk gelen şey kuşku duyma, şüphe etme tavrıdır. Hatta bazı filozoflara göre felsefe bizatihi kuşku duymak, kuşku duymayı öğrenmek/öğretmek olarak tanımlanır.

Phyrrhon'a göre, kuşku duymayan bir felsefe, felsefe değildir.

Güneş Ülkesi'nin yazarı Campanella için felsefe, şüphe etme, soru sorma, eleştiri yapmak iken, Sextus Empiricus'a (2010) göre, felsefeyi felsefe yapan şey kuşkuculuğudur.

Williams (2017), kuşku olmaksızın felsefenin, felsefi düşüncenin olanaksızlığına dikkat çeker.

Kuşkuculuk, diğeri adıyla "Skeptisizm ilk defa Sextus Empiricus tarafından detaylı bir şekilde açıklanmış ve Grekçe kökeninden yola çıkılarak tanımlanmıştır. Kökeni itibariyle araştırma, inceleme, soruşturma anlamlarına gelmektedir" (Öztanrıkulu, 2018:1292).

Britanica Ansiklopedisi'nde de "skeptist", gerçeği aramak için sorgulayan, gerçeği arayan, kuşkuyu kendine ilke yapan, her tür mutlak bilgiye şüpheyile yaklaşan kişi olarak tarif edilir (web 1).

Hume'a (2007: 109) göre kuşkuculuk, teorik düşünme ya da eylemle ilgili herhangi bir konuda hiçbir ilke ya da görüşe sahip olmamaktır. Hume'daki bu kuşkucu düşüncenin köklerinin Antik Yunan'da Sofist Gorgias'ta, Phyrrhon'da, Platon'un akademiasında görüldüğünü belirtmek gerekir. Örneğin Sofist Gorgias felsefe okuyanların iyi bildiği "Hiçbir şey yoktur, olsa bile bilinemez, bilinse bile aktarılamaz." sözleriyle sahip olduğu kuşkucu varlık görüşünü teorize etmiştir.

Cevizci'ye (1999:533) göre, "insan zihninin bilgide kesin ve pozitif doğrulara ulaşamayacağını, kesin ve doğru bilginin mümkün olmadığını ve insanın görünüşlerin ötesine geçerek gerçekliğin kendisine ulaşamayacağını savunan öğretisi" olarak tanımlanmıştır.

Standford Ansiklopedisi'ne göre, felsefi düşünce; bilginin sınırı, yapısı, temellendirilmesi, tutarlılığı gibi felsefenin geleneksel konuları, kuşkuculuk denilen bir argümandan çıkmıştır (web 2).

Kuşkuculuk, her türden epistemik mutlaklıktan şüphe etmek anlamına gelir ve kuşkuculuk dogmatizmin tam karşıtıdır. Bu çerçevede kuşkuculuğu, agnostizme benzeten görüşler vardır (Huemer: 2001).

Yukarıdaki görüşler derli toplu bir şekilde değerlendirildiğinde kuşkuculuğun felsefenin esas misyonunu oluşturduğunu, kuşkucu tavrı yok sayan ya da sıradanlaştıran tanımların felsefe olamayacağını, olsa olsa kadükleştirilmiş felsefesi bir uğraş olduğu sonucuna varmaktayız.

Felsefe tarihi içerisinde kuşkuculuk akımının köklerinin Antik Yunan'a kadar gittiği yukarıda vurgulanmıştı. Sofistler, Phyrrhon, Timon, Aenesidemos, Sextus gibi filozoflar kuşkuculuğun bilinen ilk isimleridir. Antik Yunan'da bu isimlerin yanı sıra bir de Çiçero gibi akademik kuşkucular vardı (Neto, 1997:199). Descartes ile birlikte kuşkunun bir yöntem kılındığı bilinmektedir. Descartes'te (2017) kuşku bir araç/metot iken, Phyrrhonistler'de kuşkunun bir amaç olduğunu belirtmek gerekir.

Kuşkuculuk, ılımlı ve aşırı kuşkuculuk olmak üzere iki ana damara ayrılmıştır. Epistemenin varlığını kabul edene ılımlı, ret edene aşırı kuşkucu denilmektedir. Phyrrhon ve Timon, Nietzsche aşırı kuşkuculara, David Hume ılımlı kuşkuculara örnek teşkil eder.

Kuşkucu teori, kuşkuculuğa, insanın eksik bir varlık olduğunu görebilmektedir. İnsan, mükemmel bir varlık değildir. Kusurlu, eksik, noksandır. Mesela; insan burnunun koku alma mesafesi ortalama bir metredir. Ama köpekler, bin metreden bir kokuyu alabilir. Yani bir köpeğin bile koku alma duyusu insanınkinden çok daha gelişkindir. Yine, insan gözü bedeninin arkasında olup bitenleri göremeyecek bir yapıdadır. En fazla 60 derecelik açıyı görebilir. Oysaki baykuş ve bukalemunlar 360 dereceyi görebilme kabiliyetine sahiptir. Kimi insanlar 200 metre ilerisini net göremezken, bir kartal 5 bin metreden yerdeki bir karıncayı görebiliyor. Kargalar 300 metre ilerideki nesnelere görebiliyor. İnsanlar için her şey yedi renk tayfındadır. Oysa maymunlar 6 renk, kurbağalar gri, kediler yeşil, köpekler ise siyah ve beyaz görürler. Bazı arı çeşitleri ise 3 bin renk tayfında görür. Hangimiz gerçeği görüyoruz?

Görüngüye ait gerçek görüş hangi türün gördüğüdür? Mantıken aynı anda bir şeyin hem doğru hem yanlış olması mümkün değildir. O zaman gerçek hangi türün gördüğüdür? Söze konu örneklerde insanın gördüğünün gerçek görünüş olduğunu söylemek insan merkezci görüş olacaktır. Ksenophanes'in vurguladığı gibi atların, aslanların dilleri olsaydı onlar da kendi gördüklerine gerçek görünüş derlerdi.

Kuşku duymak önemli insani duyguların ilk sırasında yer alır. Çünkü, kuşkuculuk, duyuş, düşünüş ve kavrayışta farkındalık, gözü açıklık, zindelik, merak, şüphe, soru sorma ve uyanıklık yaratır. Rasyonalist anlayışlarda kuşkucu tavır sempatiyle karşılanır, övgüyle karşılık görür ve teşvik edilir. Ama kuşkuculuk her anlayışta rasyonalistler de olduğu gibi sempatiyle karşılanmaz. Teolojinin kuşkuya bakış açıcı onu şeytanlaştırmak üzerine olmuştur. Kuşku, müminlerin dünyasında imanı doğrudan tehdit eden şeytani, cehennemsel bir kavramsal mantığa oturtulmuştur. Mümin olana iman meselesinde kuşku duymak yasaklanmıştır. Zaten dinin kendisi hiçbir kuşku duymadan uyulması gereken kurallardır.

Teolojide kuşkuculuk yaygın şekilde yılan metaforuyla resmedilir. Nasıl ki yılan görünüşü korkunç, iğrenç, soğuk bir hayvansa, kuşku da din ve ona bağlı hükümler konu olunca teologlar arasında o derece korkunç, tiksiniç bir duygu kabul edilmektedir. Zira yukarıda da vurgulandığı gibi teolojinin ilk ve tartışmasız şartı iman etmektir. Amentüdeki esaslara iman etmeyen kişinin müminliği sona ermektedir. Konu teoloji de kuşkunun yeri olunca insan fitratında kuşku duygusuna yer olmadığını, imanın bulunduğunu, kuşkunun şeytani bir ayartma olduğunu söyleyen teologlar bile olmuştur. Hatta filozoflara şeytan diyenler, felsefe ile hemdem olmayı dinsizlik olarak görenler olmuştur.

Sadece teolojide değil, siyaset alanında da kuşku şeytanlaştırılmıştır. Cemil Meriç, *Mağaradakiler* isimli eserinde “Çok okuyan hıyanet eder, şüphe eden felaket yoluna sapar” şeklinde toplum nezdinde yaygın olan bir durum tespiti yapmıştır. Siyasi iktidarın kuşkucu tavrın gelişmesini arzulamamasının sebebi tahmin edileceği üzere iktidarı sorgulamayan, ona itaat eden bireylere hükmetmenin kolaylığıyla açıklanabilir. Kuşkucu bir benlik noksanı görme, tutarsızlıkları fark etme, çelişkileri kavrama, peşin kabulleri eleştirme, her söylenene inanmama, soru sorma bakımlarından gelişmiş bir benliktir. Nasıl ki sarı bir gözlük takıldığında her yer sarı, mavi bir gözlük takıldığında her yer mavi görünüyorsa, kuşku gözlüğü de takıldıktan

sonra pek çok şey eskisi gibi olmamakta; politik yalanlar, siyasi tutarsızlıklar, popülist abartılar, teolojik-historik masallar, grand teoriler, politik hileler gözden kolay kolay saklanamamaktadır. Siyasetçiler popülist olurlar ve genellikle kuşkucu, sorgulayan, eleştiren, baskı kuran, tepki gösteren, hak arayan uyanık insan gruplarının tepki ve muhalefetenin hedefine gelmekten eskiden beri çekinmişlerdir. Grand teoriler, nostalji, popülist söylemler dışında halka verecek şeyleri olmayan siyasetçi grubu, politikalarını eleştirmeyecek, karşı çıkmayacak, onlardan hesap sormayacak, itaat eden, sorgulamayan makbul vatandaşları her zaman kuşkucu vatandaşlara göre daha arzulanır buldukları bir sır değildir. Kendi iktidarlarının sürmesi, sorgulamayan itaatkâr makbul vatandaşlardan oluşan yığınlarla olanak kazanır.

Felsefeciler için kuşku duygusu ne bir şeytan, ne bir vesvese, ne de lanetli bir şeydir. Sorgulayan, eleştiri yapan, analitik düşünen insanlar kuşku duyanlardır. Bugünden geriye bakıldığında insanlık için karanlık bir dönem olan Ortaçağ'da insan hak ve onurunun hiçe sayıldığı, bilimin, sanatın yasaklandığı, kadının toplum hayatına karışmasının günah kabul edildiği, soru soran, eleştiri yapan, tabulara dokunanların meydanlarda ateşe atıldığı, kitapların yakıldığı bir dönemde kurtuluşu sağlayan esas öğenin kuşkucu tavır olduğunu ifade etmek abartı olmayacaktır. Rönesans, Reform, Aydınlanma çağında egemen siyaset, teoloji, gelenek anlayışını irdelleyen, eleştiren, reddeden, '*başka bir dünya mümkün*' duygusunu oluşturan kuşkucu duygu, düşünüş, kavrayış ve tavır olmuştur. Sanayi Devrimi, Fransız İhtilali gibi 20. Yüzyıldaki bilim patlaması çağı için de, dünya dışı gezegenlere yönelik arayışları için de bu tespit geçerlidir. Uzayda dünya benzeri bir yaşamın olabileceğine dair inancı sağlayan şeyin kuşku tavrından bağımsız olabileceğini söylemek hiçbir biçimde inandırıcı olmayacaktır. Başka bir deyişle, eldeki kabullenilmiş genel-geçer hale gelmiş normlara inanmayıp bunun ilerisinde, ötesinde "acaba ne olabilir?" sorusunu soran kuşkucu tavıra borçluyuz bunları. Sonuç olarak eğer kuşku diye bir duygu hiç olmamış olsaydı tarih yazmak da tarih yapmakta mümkün olmazdı.

2. YÖNTEM

Bu araştırma nitel bir yöntemle gerçekleştirilmiştir. Araştırmanın dataları, doküman incelemesi tekniği ile elde edilmiştir. "*Belli bir amaca dönük olarak, kaynakları bulma, okuma, not alma ve değerlendirme işlemlerine doküman incelemesi*" denir (Karasar, 2009:183). Makalenin amacına uygun şekilde belirlenen

Milli Eğitim Bakanlığı'na ait dokümanlardan elde edilen ham datalar araştırma amacına göre içerik analizi yapılarak yorumlanmıştır.

Araştırmanın evreni Milli Eğitim Bakanlığı Felsefe Ders Programları ile Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Ders Programları iken, araştırma örneklemini Milli Eğitim Bakanlığı 2017-2018/2018-2019 yılları Felsefe Dersi ve Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi Programlarından oluşmaktadır. Örneklemdaki programlar kategorik olarak “kuşkuculuk” konusu baz alınarak değerlendirilmiştir.

3. BULGULAR

3.1. 2017-2018 Yılları Ortaöğretim Felsefe Dersi Öğretim Programı İle İlk-Orta Öğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi Öğretim Programı Tablolarının Karşılaştırılması

2017-2018 Ortaöğretim Felsefe öğretim programı ile Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersi öğretim programı aşağıdaki tablolarda karşılaştırılmıştır.

10. Sınıf Ünite, Kazanım Sayısı ve Süre Tablosu

Ünite	Kazanım Sayısı	Süre/Ders Saati	Oran (%)
Felsefeyi Tanıma	3	11	15
Felsefeyle Düşünme	4	13	18
Felsefenin Konuları ve Soruları	7	36	50
Felsefi Akıl Yürütme ve Yazma	4	12	17
TOPLAM	18	72	100

11. Sınıf Ünite, Kazanım Sayısı ve Süre Tablosu

Ünite	Kazanım Sayısı	Süre/Ders Saati	Oran (%)
İlk Çağ Felsefesi	4	12	17
Orta Çağ Felsefesi	4	16	22
Rönesans ve 17. yy. Felsefesi	4	14	19
18. yy. Aydınlanma Felsefesi	4	12	17
Çağdaş Felsefe	4	18	25
TOPLAM	20	72	100

Kaynak: Milli Eğitim Bakanlığı 2017-2018 Felsefe Dersi Öğretim Programı (10. ve 11. Sınıflar)

Bu programda felsefe dersi 10.sınıflarda 4 ünite, ders saati süresi 72, kazanım sayısı 18 olarak belirlenmiştir. 11. Sınıflar için ders saati aynı kalırken, ünite sayısı 5, kazanım sayısı 20 olmuştur. Kazanımlar arasında felsefenin temeli olan kuşkucu duyuş, düşünüş ve tavır ile ilgili hiçbir bilgi bulunmamaktadır. Yine bu tabloda felsefe derslerinin eleştirel düşünme, sorgulama gibi felsefenin olmazsa olmaz konularına değinilmeyip, kadük düşürülmüş bir içerikle sıradanlaştırıldığı görülmekte ve anlaşılmaktadır.

Din dersi programlarında da 4. Sınıftan 12. Sınıfa kadar aynı tutumun sürdürüldüğü aşağıdaki tablolardan görülmekte ve anlaşılmaktadır.

ÜNİTE, KAZANIM SAYISI VE SÜRE TABLOSU

Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi (4-8. Sınıflar) Öğretim Programı'nda yer alan üniteler, kazanım sayıları, kazanımların işleniş için ayrılacak yaklaşık süre aşağıdaki tabloda verilmiştir.

4. SINIF				
Ünite Sırası	Ünite Adı	Kazanım Sayısı	Ders Saati	Ders Saati Yüzdesi
1	Günlük Hayattaki Dini İfadeler	4	16	22,24
2	İslam'ı Tanıyalım	4	16	22,24
3	Güzel Ahlak	3	12	16,66
4	Hz. Muhammed'i Tanıyalım	6	16	22,24
5	Din ve Temizlik	2	12	16,66
Toplam		19	72	100

5. SINIF				
Ünite Sırası	Ünite Adı	Kazanım Sayısı	Ders Saati	Ders Saati Yüzdesi
1	Allah İnancı	8	18	25,00
2	Ramazan ve Oruç	5	12	16,66
3	Adap ve Nezaket	6	12	16,66
4	Hz. Muhammed ve Aile Hayatı	5	16	22,24
5	Çevremizde Dinin İzleri	5	14	19,44
Toplam		29	72	100

6. SINIF				
Ünite Sırası	Ünite Adı	Kazanım Sayısı	Ders Saati	Ders Saati Yüzdesi
1	Peygamber ve İlahî Kitap İnanç	7	16	22,24
2	Namaz	5	16	22,24
3	Zararlı Alışkanlıklar	6	12	16,66
4	Hz. Muhammed'in Hayatı	4	16	22,24
5	Temel Değerlerimiz	2	12	16,66
Toplam		24	72	100

8. SINIF				
Ünite Sırası	Ünite Adı	Kazanım Sayısı	Ders Saati	Ders Saati Yüzdesi
1	Kader İnanç	6	14	19,44
2	Zekât ve Sadaka	5	14	19,44
3	Din ve Hayat	4	14	19,44
4	Hz. Muhammed'in Örnekliliği	9	16	22,24
5	Kar'ânı Kerim ve Özellikleri	4	14	19,44
Toplam		28	72	100

7. SINIF				
Ünite Sırası	Ünite Adı	Kazanım Sayısı	Ders Saati	Ders Saati Yüzdesi
1	Melek ve Ahiret İnanç	7	16	22,24
2	Hac ve Kurban	6	14	19,44
3	Ahlaki Davranışlar	5	12	16,66
4	Allah'ın Kulu ve Elçisi: Hz. Muhammed	3	16	22,24
5	İslam Düşüncesinde Yorumlar	4	14	19,44
Toplam		25	72	100

Kaynak: Milli Eğitim Bakanlığı 2017-2018 Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi Öğretim Programı (4-5-6-7-8. Sınıflar)

ÜNİTE, KAZANIM SAYISI VE SÜRE TABLOSU

Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi (9-12. Sınıflar) Öğretim Programı'nda yer alan üniteler, kazanım sayıları, kazanımların işleniş için ayrılacak süre aşağıdaki tabloda verilmiştir.

9. SINIF				
Ünite Sırası	Ünite Adı	Kazanım Sayısı	Ders Saati	Ders Saati Yüzdesi
1	Bilgi ve İnanç	3	16	22,24
2	Din ve İslam	5	16	22,24
3	İslam ve İbadet	6	14	19,44
4	Gençlik ve Değerler	4	12	16,66
5	Gönül Coğrafyamız	3	14	19,44
Toplam		21	72	100

10. SINIF				
Ünite Sırası	Ünite Adı	Kazanım Sayısı	Ders Saati	Ders Saati Yüzdesi
1	Allah İnsan İlişkisi	6	18	25,00
2	Hiz. Muhammed ve Gençlik	5	14	19,44
3	Din ve Hayat	7	14	19,44
4	Ahlaki Tutum ve Davranışlar	5	12	16,66
5	İslam Düşüncesinde İtikadi, Siyasi ve Fıkhi Yorumlar	6	14	19,44
Toplam		29	72	100

Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi (9-12. Sınıflar) Öğretim Programı

11. SINIF				
Ünite Sırası	Ünite Adı	Kazanım Sayısı	Ders Saati	Ders Saati Yüzdesi
1	Dünya ve Ahiret	5	18	25,00
2	Kur'an'a Göre Hz. Muhammed	4	14	19,44
3	Kur'an'da Bazı Kavramlar	3	16	22,24
4	İnançla İlgili Meseleler	3	12	16,66
5	Yahudilik ve Hıristiyanlık	2	12	16,66
Toplam		17	72	100

12. SINIF				
Ünite Sırası	Ünite Adı	Kazanım Sayısı	Ders Saati	Ders Saati Yüzdesi
1	İslam ve Bilim	5	16	22,22
2	Anadolu'da İslam	3	14	19,44
3	İslam Düşüncesinde Tasavvufi Yorumlar	5	14	19,44
4	Güncel Dini Meseleler	5	14	19,44
5	Hint ve Çin Dinleri	4	14	19,44
Toplam		22	72	100

Kaynak: Milli Eğitim Bakanlığı 2017-2018 Ortaöğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi Öğretim Programı

Din derslerinin üniteleri arasında kuşkucu düşünüş ile ilgili hiçbir bilgi bulunmadığı gibi sorgulama, eleştirme gibi öğelerinde bulunmadığı görülmektedir. Program incelendiğinde şüphe etmek, sorgulamak, eleştirmek gibi konuların programdan bütünüyle dışlandığı anlaşılmaktadır. Din dersleri, bir bütün olarak

düşüncenin dogmatik kısmıyla sınırlanmış, düşüncenin şüpheli, eleştirel, sorgulayıcı kısmı yok sayılmıştır.

Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Programına bakıldığında, din eğitiminin belli bir yaş gurubu veya sınıfla sınırlanmadığı; 4. 5. 6. 7. 8. 9.10.11.12. sınıfların tümünde birden okutulduğu görülür. Bununla da yetinilmeyip seçmeli ders olarak da ayrıca din derslerinden ders seçebilme alternatifi de sunulmuştur. Bir öğrenci seçmeli din derslerinden de ders seçtiğinde haftada en az 6 saat din eğitimi almış olmaktadır. Doğru düzgün somut düşünmeyi başaramamış anaokuluna giden öğrencilere pedagojik kusurları ve kamuoyu itirazları olmasına rağmen din dersinin okutulmasındaki ısrar “dindar bir nesil yetiştirmek” şeklindeki hükümet politikasının programlara açık şekilde yansıdığını ifşa etmektedir.

Her iki dersin saatleri arasındaki aşırılık da dikkat çekicidir. Buna göre din dersine (seçmeli din dersleri hariç) 648 saat ayrılırken, felsefe dersi sadece 144 saatte bırakılmıştır. İçeriği kadükleştirilmiş felsefe dersleriyle bile öğrencilerin daha az saat “hemdem” olması, İslam düşünce ve kavramlarıyla “hemdem”liğin artırılması düşünülmüştür.

Aynı mantıkla felsefe derslerinde tarikat, tasavvuf, İslam düşünürleri, İslam felsefesi adı altında çok sayıda din konusu eklenmiştir. Yani felsefe dersi, din felsefesi yapılmıştır. Dönüştürülmüş bu kadüklüğüne rağmen yine de eğitim politikacılarını rahatsız ediyor olmalıdır ki felsefe dersi yalnızca 10. ve 11. sınıflarla sınırlandırılmış, daha fazlasına müsaade edilmemiştir. Felsefe dersinden duyulan korkunun sebebi İslam toplumu içinde yaygın şekilde taraftara sahip “felsefe derslerinin dinden soğuttuğu”, “felsefenin dine karşı olduğu”, “filozofların dinsiz oldukları” şeklindeki önyargı olduğunu belirtmek gerekir. İslam coğrafyasında yetişmiş Kindi, Farabi, İbn-i Rüşd, er Razi, İbn-i Sina gibi Müslüman filozofların varlığı bu önyargıları çürütüyor olsa bile eğitim politikacılarının buna aldırılmayarak önyargıya teslim olduklarını söylemek mümkündür.

Söze konu önyargıların sirayet ettiği zihni bakış açısı, din ders programında kazanım sayılarının, felsefe derslerinden daha fazla olmasıyla da dikkat çekicidir. Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Programına bakıldığında kazanım sayısının felsefe dersinden çok daha fazla olduğu göze çarpmaktadır. Felsefe dersinde 38 kazanım varken, din

dersinde bunun 5 katından fazla kazanım olması eğitim politikacılarının din ile “hemdem” olmuş bir genç kuşak projesini hayata geçirdiklerini açık şekilde göstermektedir. Çocuğun henüz soyut düşünme aşamasında olduğu 4.sınıfta bile din dersindeki kazanımların 10. Sınıf felsefe dersindeki kazanımlardan daha fazla olduğu görülmektedir. Din derslerinde, 5. sınıfta 29, 6. sınıfta 24, 7. sınıfta 25, 8. sınıfta 28 kazanım olduğuna bakıldığında 20 kazanımı geçmeyen felsefe dersinin eğitim politikacıları tarafından alenen sıradanlaştırıldığı, değersizleştirildiği, içeriğinin daraltılmak suretiyle kadükleştirildiği görülmekte ve anlaşılmaktadır. Üstelik felsefe derslerinde olmazsa olmaz bir konu olan kuşkuculuk ve kuşkucu düşünme programdan tamamen dışlanarak felsefe dersi misyonsuz bırakılmış, felsefesiz felsefe şeklinde varlık nedenine aykırı bir tezatlık oluşturulmuştur.

Felsefe ders programı incelendiğinde kuşku veya şüphe kelimesinin hiçbir yerde geçmediği görülmektedir. Bu durum eğitim politikacılarının soru soran, şüphe eden, eleştirel bakabilen bir nesil değil, sorgulamayan, itaatkâr, her denileni kabul eden makbul nesiller görmek istediğini açıkça ortaya koymaktadır. Dindar nesil yetiştirmek hedefi ile yukarıda da vurgulandığı gibi bütünüyle önyargıya dayanan “felsefenin dinsizlik olduğu” yönündeki önyargılı tavır eğitim politikacılarının kararlarında iç içe geçerek programlardan evrensel bir duygu ve düşünce olan kuşkuculuğun çıkarılmasına ve yok sayılmasına yol açmıştır.

3.2. 2018-2019 Yılları Ortaöğretim Felsefe Dersi ile Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi Öğretim Programı Tabloları

Gerek felsefe dersi gerekse, ilk-orta-lise Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersi 2017-2018 programları yukarıdaki tabloların aynısıdır. Yukarıdaki tablolarda söze konu programlar gösterildiğinden makalede yer kaplamamak ve tekrar yapmamak için bu kısımda yeniden aynı tabloları vermeye gerek duyulmamıştır. Bununla birlikte felsefe dersinde 10. Sınıf programı aynı kalırken, 11. Sınıf programında 20. Yüzyıl Felsefesi (Çağdaş Felsefe) ünitesinin kazanım sayısı 1 adet arttığı için gösterilmiştir.

10. Sınıf Ünite, Kazanım Sayısı ve Süre Tablosu

Ünite	Kazanım Sayısı	Süre/Ders Saati	Oran (%)
Felsefeyi Tanıma	3	11	15
Felsefeyle Düşünme	4	13	18
Felsefenin Temel Konuları ve Problemleri	7	36	50
Felsefi Okuma ve Yazma	4	12	17
TOPLAM	18	72	100

11. Sınıf Ünite, Kazanım Sayısı ve Süre Tablosu

Ünite	Kazanım Sayısı	Süre/Ders Saati	Oran (%)
MÖ 6. Yüzyıl-MS 2. Yüzyıl Felsefesi	4	12	17
MS 2. Yüzyıl-MS 15. Yüzyıl Felsefesi	4	16	22
15. Yüzyıl-17. Yüzyıl Felsefesi	4	14	19
18. Yüzyıl-19. Yüzyıl Felsefesi	4	12	17
20. Yüzyıl Felsefesi	5	18	25
TOPLAM	21	72	100

Kaynak: Milli Eğitim Bakanlığı 2018-2019 Ortaöğretim Felsefe Dersi 10. ve 11. Sınıflar Öğretim Programı

Gerek Felsefe, gerekse Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretim Programları önceki yıla göre neredeyse hiçbir değişikliğe uğramadan olduğu gibi kabul edilmiş ve okullara yollanmıştır. Tabiri caizse bakanlık kes-kopyala-yapıştır yapmış, değişen bilim, bilgi ve dünya şartları göz önüne alınmamış, ülke içinde yükselen itirazları da görmezden gelerek güncel olmayan bir program hazırlamıştır. Bakanlığın kendisi, farklı fikirlere açık olmak, çoğulculuk, değişen dünya koşullarına göre program yenileme ihtiyacı duymazken, öğretmenlerine sık sık “farklı fikirlere açık olun”, “çoğulcu olun”, “değişime ayak uydurun” diye tavsiye etmesi ironiktir. Bu durum Türkiye’de yaygın şekilde görülen “söylediği farklı yaptığı farklı” pratiğinin ifşa olması olarak yorumlanmalıdır. İşin düşündürücü yanlarından biri bu noktadır.

Bir diğer düşündürücü nokta ise Felsefe ile Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Programlarında ders saatleri arasındaki aşırılığın 2018-2019 yıllarında da sürdürülme çabasıdır. Buna göre yukarıda da ifade edildiği gibi din dersi (seçmeliler hariç) 648 saat öğretilirken, felsefe dersi eskiden olduğu gibi 144 saat de bırakılmıştır. Söze konu aşırılık, Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Programı’nda kazanım sayılarında da ısrarla sürdürülmüştür. Buna göre, din derslerindeki 214 kazanıma karşılık felsefe dersindeki kazanım sayısı 39’da bırakılmıştır.

Başka düşündürücü olan nokta ise felsefe dersinin sıradanlaştırma çabasının 2017-18 yılında olduğu gibi, 2018-19 yılında da sürdürülmesidir. Toplam 27 sayfa olan 2018-19 yılı Felsefe Programı’nda kuşkuculuk bir kez dahi kavram olarak telaffuz edilmemiştir. Pyronizm’den hiç bahsedilmemiştir. Kuşkuculuk/şüphecilik

adeta programdan kazınıp atılmıştır. Bu tutumun sebebinin yukarıda da vurgulandığı gibi, “felsefe-din karşıtlığı”, “felsefenin dinden soğuttuğu” peşin hükmü, yanı sıra “dindar bir nesil yetiştirmek” olduğu da kuşku götürmez bir gerçektir. Sonuç olarak 2018-2019 yıllarında önceki yıllarda olduğu gibi din derslerinde kuşkucu/şüpheli, sorgulayıcı, eleştirici düşünmenin genç nesiller için yararlarından bahsedilmesi bir yana, görmezden gelindiği, yok sayıldığı, inkâr edildiği görülmüştür.

Her iki dersin genel amacı ve temel felsefesinin ne olarak düşünüldüğünü açık eden aşağıdaki tablolarda da bu durum daha net görülebilmektedir.

<p>1739 sayılı Millî Eğitim Temel Kanunu'nun 2. maddesinde ifade edilen Türk Millî Eğitiminin Genel Amaçları ile Türk Millî Eğitiminin Temel İlkeleri esas alınarak hazırlanan Felsefe Dersi Öğretim Programı'yla öğrencilerin;</p> <ol style="list-style-type: none">1. Felsefi terminoloji hakkında bilgi sahibi olmaları,2. Felsefenin cevap aradığı temel sorulara karşı farkındalık geliştirmeleri,3. Felsefi akıl yürütme becerilerini kullanarak felsefi sorulara verilen cevapları değerlendirmeleri,4. İnsan düşüncesinin felsefe tarihi boyunca ortaya koyduğu problemleri ve bunlara ilişkin çözümleri ana hatları ile kavramaları,5. Felsefenin temel sorularına filozofların ve felsefi yaklaşımların verdikleri cevapları analiz etmeleri,6. Felsefenin diğer disiplin alanlarıyla ilişkisini kavramaları,7. Felsefenin güncel hayatla ilişkisini kavramaları,8. Felsefenin bireysel ve toplumsal rolünü kavramaları,9. Tartışma kültürünü geliştirebilmeleri,10. Düşüncelerini ifade ederken kavramları doğru ve yerinde kullanabilmeleri, ifade ettikleri düşüncelerin tutarlı ve temellendirilmiş olmasına özen göstermeleri amaçlanmaktadır.

Kaynak: Millî Eğitim Bakanlığı 2017-2018/2018-2019 “Ortaöğretim Felsefe Dersi 10 ve 11. Sınıflar Öğretim Programının Temel Felsefesi ve Genel Amaçları” adlı bölümden alınmıştır.

Felsefe dersinin genel amaçlarının gösterildiği üstteki tabloda öğrencilerin soru sorma, şüphe etme, kuşku duyma, eleştiri getirme gibi bir amaç taşımadığı, felsefe ve felsefe derslerinin misyonuna aykırı olacak biçimde sıradanlaştırıldığı açıkça görülmektedir.

<p>Bu temel felsefeye uygun olarak geliştirilen Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi (4-8. Sınıflar) Öğretim Programıyla; 1739 Sayılı Millî Eğitim Temel Kanunu'nda yer alan “Türk Millî Eğitiminin Genel Amaçları ve Temel İlkeleri”ne uygun olarak öğrencilerin;</p> <ol style="list-style-type: none">(1) Dinî ve ahlaki kavramları tanımaları,(2) Dinin sosyal hayat, kültür ve medeniyet unsurları üzerindeki etkilerini kavramaları,(3) Farklı inanç ve yorumları tanımaları ve bunlara saygı duymaları,(4) Çevresindeki dinî davranış, yorum, tutum ve deneyimlerin farkında olmaları,(5) Ahlaki değerleri tanımaları ve bunları içselleştirmeleri,(6) İslam dininin ana kaynaklarını tanımaları,(7) Hz. Muhammed'in (s.a.v.) hayatını ve örnek ahlakını tanımaları,(8) İslam dininin inanç, ibadet ve ahlak ilkelerini açıklamaları,(9) Bazı dua ve surelerin muhtevasını ana hatlarıyla tanımaları,(10) İnanç ve ibadetlerin davranışları güzelleştirmedeki olumlu etkisinin farkına varmaları amaçlanmaktadır.

Kaynak: Millî Eğitim Bakanlığı 2017-2018/2018-2019 “Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretim Programının Temel Felsefesi ve Genel Amaçları” adlı bölümden alınmıştır.

Üstteki tablo incelendiğinde, tıpkı felsefe dersinde olduğu gibi din derslerinde de soru sorma, eleştirme, kuşku duyma, şüphe etme gibi amaçlar taşınmadığı görülmekte ve anlaşılmaktadır. Sonuç olarak, felsefe derslerinin sıradanlaştırılması, din derslerinin ise İslam dininin temel esaslarını benimsetme tek amacı etrafında toplandığı, eğitim politikacıları ve bakanlık eliyle eğitimin dinselleştirildiği görülmekte ve anlaşılmaktadır. Bu niyetin bilimsel, pedagojik gerekçesi olmayıp, tamamıyla ideolojik bir gerekçeye dayandığını bu bölümün son cümlesi olarak söylemek mümkündür.

4. SONUÇ

Bu makalede ortaya konulan datalardan hareketle sonuç bölümünün ilk cümlesi olarak din derslerine (seçmeliler hariç), 648 saat ayrılırken, felsefe derslerinin 144 saatte bırakılmış olması; din derslerinde (seçmeliler hariç), 214 kazanıma karşılık, felsefe derslerinde yalnızca 39 kazanımın yer alması iki ders arasında birinin lehine diğerinin aleyhine aşırı tercihlerde bulunulmasının eğitim politikacılarının “dindar vatandaş yetiştirme” talepleri ile MEB tarafından uygulanmasının tesadüfi değil bilinçli politik bir anlayış olduğunu, bunun gerekçesinin de pedagojik değil, siyasi olduğunu belirterek başlamak yanlış olmayacaktır. Bu tespitten sonra yapılması gereken şey bu siyasi tutumun kayıp mı kazanım mı olduğunu değerlendirmektir.

Felsefe derslerimizde sıklıkla vurguladığımız kuşku duymuyorsan merak etmiyorsundur, merak etmiyorsan soru sormuyorsundur, soru sormuyorsan öğrenmiyorsundur, öğrenmiyorsan araştırmıyorsundur, araştırmıyorsan okumuyorsundur, okumuyorsan yazmıyorsundur; kuşku duymuyorsan, merak etmiyorsan, soru sormuyorsan, öğrenmiyorsan, araştırmıyorsan, okumuyorsan, yazmıyorsan yerinde sayıyor, geriliyor, zayıflıyor, çöküyor, yok oluyorsundur önermesiyle makale başlığını tartışmayı başlatmak uygun olacaktır.

Kuşkucu tavrı dışlamakla başlayan, çöküş ve yok olmakla sona eren zihni tutumun her toplumda yanlışlanamayan evrensel bir gerçek olduğunun altını çizmek gerekir. Kuşku duymayan, sorgulamayan toplumlar, yerinde saymaya, gerilemeye, yok olmaya mahkûmdur. Osmanlı İmparatorluğu'nun çöküşündeki en temel sebeplerden birinin kuşku duyma yeteneğini bırakmış bir toplum olmasından kaynaklandığı kaynakların üzerinde anlaşıldığı bir konudur. Dört kıtada zaferler elde etmiş,

milyonlarca insan üzerinde iktidar kurmuş, yüzyıllar boyunca hüküm sürmüş bir imparatorluk, ne zaman ki kuşku duymayı, şüphe etmeyi bırakmış; o saatten sonra bilimde gerilemiş, iç kavgaların bitmediği kısır problemlere saplanıp kalmıştır. Bugün bile, Osmanlı'da hangi tartışmalar yapılıyorsa Türkiye'de de aşağı yukarı aynı tartışmalar sürmektedir. Yani deyim yerindeyse neredeyse bir arpa boyu yol alınamamıştır. Batı uygarlığında dogmalara, hurafelere, statükoya, normlara karşı kuşkucu bir tavırla yönelme gösterildiğinde, Rönesans, Reform, Aydınlanma, Sanayi Devrimi gibi büyük devrimler açığa çıkmıştır. Batı'da bu büyük devrimler yaşanırken Osmanlı'daysa statükoculuk, normlara yönelmiş kuşkucu düşüncenin yasaklanması, din adı altında varlığını sürdüren hurafelere duyulan bağlılık neredeyse herhangi bir yeniliğin ortaya çıkmasının önündeki en büyük sebep olmuştur. Kuşkunun yerini, "hınç, nostalji, narsizm" (Tokdoğan:2018) almış, böylece zamanın ruhunu doğru anlayamayan, çağın gerisinde kalmış, dünyaya yeni bir değer sunamamış, kendi iç sorunlarından başka konuşacak, tartışacak, yazacak bir konu bulamamış, uygarlık yarışında gerilere düşmüştür. Daryus Shayegan (2013) bu durumu *Yaralı Bilinç* adlı eserinde "kültürel şizofreni" olarak ifade etmiştir.

Bilgi çağında olunan bu yüzyılda dinselendirilmiş bir eğitim ile bilim ve teknoloji yarışında başarı elde etmek pek mümkün değildir. Bu mantıkla yetiştirilen bireylerin sıfırdan bir şey üretmesine hiç demeyelim ama hemen hemen imkân bulunmadığını kabul etmek gerekir. Eğer dinsel eğitimle başarı elde etmek mümkün olsaydı İran, Suudi Arabistan Pakistan gibi ülkeler şimdiye kadar önemli başarıların altına imza atmış olmalıydılar. Oysa bu ülkelerin başarı konusu açıldığında parmakla gösterilmediği bir sır değil. Başarı denilince akla Almanya, Çin, ABD, Rusya gibi ülkeler gelmektedir. Bu ülkelerin hiçbirinde dindar nesil yetiştirmek bir amaç olarak benimsenmemiştir. Bu da geri kalmışlığın sebebinin daha az din dersi okutulması olmadığını gösteriyor. Zira Alkayış'ında (2017:18) vurguladığı gibi şurası bir gerçektir ki "dünyayı oluşturan ya da dolduran olgular, değer alanını dünyanın dışına doğru sürüklemeye zorlamaktadır". Şüpheli tavrın, sorgulayan beynin, özgür aklın hemdem olduğu zihniyet sağlanmaksızın bilim, bilişim, teknoloji, tıp, sanat, mimari gibi konularda çağın ilerleme hızına uygun üretim başarıları elde etmek güçtür. Böylesi bir toplumda doğru düzgün bilim insanı, fikir insanı, sanat insanı çıkması pek mümkün olmadığı gibi doğru düzgün düşünce çıkması da mümkün görünmemektedir. Böyle

toplumlardaki birey tipinin de genellikle hem birbirileriyle hem de dünya ile kavgalı kimseler olduğu görülür.

İyi bir devlet, iyi bir toplum, iyi bir insan, iyi bir aydın, iyi bir dindar birey olmak için şüpheli, sorgulayan, eleştiren zihnin verdiği ilhama ihtiyaç olduğu aşikardır. Örneğin, Descartes, Augustinus, Kant dindarlıklarını söze konu öğelere borçlu filozoflardır. Sokrates'ten, Phyrhon'a, Georgias'a, Augustinus'a; Bacon'dan, Montaigne, Hume, Descartes'e, Kant'a, Farabi'den, İbn-i Rüş't'e, Er Razi'ye kadar tüm bilgi ve düşünce üreten filozofların ilham kaynakları da bu öğelerden beslenmiştir. Dünyaya değer katan, bilimde, sanatta, edebiyatta, mimaride, siyasette, insanca yaşanacak bir toplumsal düzen kurmada, bireylerini şüphe etme, kuşku duyma, sorgulama duygusuyla "hemdem" etmiş toplulukların kazandığını, tersini amaç edinen toplumlarınsa kaybettiği tecrübeyle sabittir.

KAYNAKÇA

- Alkayış, Ahmet. (2017). Dil ve Zihin Üzerine Felsefi Bir Değerlendirme. Uluslararası Anadolu Sosyal Bilimler Dergisi , 1 (1) , 16-35.
- Cevizci, Ahmet. (1999) Felsefe Sözlüğü. İstanbul: Paradigma Yay.
- Descartes, Rene. (2017) Metot Üzerine Konuşma. (Çev. Atakan Altınörs). İstanbul: Bilge Kültür Sanat Yay.
- Empiricus, Sextus. (2010) Kuşkunun Felsefesi (Çev. Cengiz Çevik). İstanbul: Kırk Gece Yay.
- Hume, David. (2007). An Enquiry Concerning Human Understanding. (Ed. Peter Millican). New York: Oxford University Press.
- Huemer, Michael. (2001). Skepticism and the Veil of Perception. Rowman & Littlefield.
- Neto, J. R. M. (1997). Academic skepticism in early modern philosophy. *Journal of the History of Ideas*, 199-220.
- Karasar, Niyazi (2009). Bilimsel Araştırma Yöntemi. İstanbul: Nobel Yayınları.
- Milli Eğitim Bakanlığı 2017-18 Ortaöğretim Felsefe Dersi 10 ve 11. Sınıflar Öğretim Programı.
- Milli Eğitim Bakanlığı 2018-19 Ortaöğretim Felsefe Dersi 10 ve 11. Sınıflar Öğretim Programı.
- Milli Eğitim Bakanlığı 2017-2018 Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretim Programı.
- Milli Eğitim Bakanlığı 2018-2019 Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretim Programı.
- Milli Eğitim Bakanlığı 2018-2019 Ortaöğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi Öğretim Programı.
- Shayegan, Daryus. (2013). Yaralı Bilinç-Geleneksel Toplumlarda Kültürel Şizofreni. İstanbul: Metis Yay.
- Öztanrıkulu Özel, Nurten. (2018). Skeptisizm epistemolojik bir çıkmaz mıdır? *Journal of Human Sciences*, 15(2), 1291-1305.
- Tokdoğan, Nagehan. (2018). Yeni Osmanlıcılık (Hınç, Nostalji, Narsizm). İstanbul: İletişim Yay.
- Williams, Michael. (2017). Skepticism. *The Blackwell Guide to Epistemology* (Ed. John Greco, Ernest Sosa). Pp. 33-69. Blackwell Publishing Ltd.
- Web 1: <https://www.britannica.com/topic/skepticism> (erişim 12.12.2019)
- Web 2: <https://plato.stanford.edu/entries/skepticism/> (erişim 30.12.2019)